

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

KONYA'DA XVIII. YY'IN I. YARISINDA
DÂRÜ'L - HUFFÂZLAR

Yüksek Lisan Tezi

Danışman
YRD. DOÇ. DR. ALİ ÜREMİŞ

Hazırlayan
FATMA NUR ÖZOĞUL

KONYA-2014

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma Nur ÖZÖĞÜL
	Numarası	108302041002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İlköğretim A.B.D. Sos. Bil. Eğ. Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Ali ÜREMİŞ
Tezin Adı	Konya'da XVIII. yy'ın 1. Yarısında Adı'1-Huffazlar	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan başlıklı bu çalışma .08.../09.../2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Yrd. Doç. Dr.	Ali ÜREMİŞ	
Doç. Dr.	Cemal GÜVEN	
Yrd. Doç. Dr.	Beletr BİÇER	

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Adı Soyadı Fatma Nur ÖZGÜLL

Numarası 108302041002

Öğrencinin
Ana Bilim / Bilim Dalı İlköğretim BİL. Arabilim Dalı - Sos. Bil. Eğ. Bilim Dalı

Programı Tezli Yüksek Lisans

Tezin Adı Konya'da XVIII. yy'ın I. Yarısında Dâirü'l-Huffarlar

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

Fatma Nur Özgüll

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	: Fatma Nur ÖZOĞUL
	Numarası	: 108302041002
	Ana Bilim/Bilim Dalı	: İlköğretim Bölümü Anabilim Dalı – Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı
	Programı	: Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Ali ÜREMİŞ
	Tezin Adı	: Konya’da XVIII. yy’ın I. Yarısında Dârü’l – Huffâzlar

ÖZET

KONYA’DA XVIII. YY’IN I. YARISINDA DÂRÜ’L – HUFFÂZLAR

Anadolu’ya hâkim olmayı başaran Türkiye Selçukluları, İznik’in kaybindan sonra başkent olarak seçtikleri Konya’da birçok eğitim kurumu açarak Anadolu’nun kültürel seviyesini geliştirmeyi amaçlamışlardır. Dönemin devlet adamları bu doğrultuda ilmî faaliyetlere öncelik vermiş pek çok mektep, medrese, dârü’l-huffâz vb. yaptırarak, açtıkları bu eğitim kurumları sayesinde insan yetiştirmeye verdikleri önemi göstermişlerdir. Türkiye Selçukluları’ndan sonra Karamanoğulları ve Osmanlılar da eğitime gereken ehemmiyeti vermişler, Konya’yı eğitim-öğretim kurumları ile donatmışlar, bilim adamı ve düşünürler için cazibe merkezi haline getirmişlerdir. Birçoğu günümüze kadar gelemeyen bu kurumlarla ilgili yaptığımız bu çalışmada XVIII. yüzyılda Konya’da bulunan darü’l-huffazlarla ilgili orijinal belgeler tespit edilip değerlendirilmiştir. Bununla bugün adı bile bilinemeyen yahut korunamayan tarihî eserlere karşı gereken ilgi ve hassasiyetin de artırılması amaçlanmıştır. Türkiye Selçukluları, Karamanoğulları ve Osmanlılar Konya’da kurdukları dârül-huffâzlarda öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanması ve bu eğitim ocaklarının bakım ve onarımının yapılarak varlıklarını sürdürebilmesi için pek çok vakıf tahsis etmişlerdir. Bu eğitim yerlerinin amacına uygun olarak devam edebilmesi ve düzenli işleyebilmesi için çeşitli vazifeler öngörülmüş ve buraya düzenli olarak görevliler atanmıştır.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	: Fatma Nur ÖZOĞUL
	Numarası	: 108302041002
	Ana Bilim/Bilim Dalı	: İlköğretim Bölümü Anabilim Dalı – Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı
	Programı	: Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Ali ÜREMİŞ
	Tezin Adı	: Konya’da XVIII. yy’ın I. Yarısında Dârü’l – Huffâzlar

SUMMARY

**DARU’L-HUFFAZ’S IN THE FİRT HALF OF THE 18 th CENTURY
IN KONYA**

Seljuks aimed to develop the cultural level of Anatolia by establishing lots of educational centers especially Darü’l-huffazs in Konya which was the capital city after fall of Iznik. The politicians of this era demonstrated their enthusiasm about human by opening different levels of schools as well. Not only Seljuks but also Karamanids and Ottomans paid importance to education and made Konya attractive for scientists and philosophers at later times. In this study, some original documents about Darü’l-huffazs in Konya in the 18th century are founded and evaluated. Furthermore, we aim to increase attention and care for unknown and unprotected historical monuments. Seljuks, Karamanids and Ottomans established such foundations that maintained Darü’l-huffazs and served for children who educated in there. Also some officers were responsible for these educational centers to survive in purpose.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi
A1-Blok 42090 Meram Yeni Yol /Meram /KONYA
Telefon: (0 332) 324 7660 Faks : 0 332 324 5510
Elektronik Ağ: www.konya.edu.tr E-Posta: ebil@konya.edu.tr

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	x
KISALTMALAR	xi

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

I. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	xii
II. Araştırmanın Yöntemi	xii
III. Araştırmanın Kaynakları	xiii
III. I. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi	xiii
III. II. Başbakanlık Osmanlı Arşivi	xii
III. III. Konya Şer'îye Sicilleri	xiv
III. IV. Diğer Kaynaklar	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KLASİK EĞİTİM KURUMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

I. Mektep	7
II. Dârü'l-Huffâz	10
III. Dârü'l-Kurrâ	12
IV. Medreseler	12
V. İhtisas Medreseleri	17
V.I. Dârü'l – Hadis	17
V.II. Dârü't- Tıp	19

V.III. Dârü'l-Kurrâ	21
I. DÂRÜ'L-HUFFÂZLAR'A ÖĞRENCİ HAZIRLAYAN EĞİTİM KURUMLARI	22
II. DÂRÜ'L-HUFFÂZLAR İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	25

İKİNCİ BÖLÜM

ESKİ TARİHLİ OLUP XVIII. YY'DA BELGELERDE GEÇMEYEN KONYA DÂRÜ'L-HUFFÂZLARI

I. Fatih Dönemi Konya Darülhuffazları	28
II. II. Bayezid Dönemi Konya Darülhuffazları	28
III. Kanuni Dönemi Konya Darülhuffazları	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÂRÜ'L-HUFFÂZLAR'IN EĞİTİM-ÖĞRETİM FALİYETLERİ VE GÖREVLİLERİ

I. DÂRÜ'L-HUFFÂZLAR'DA EĞİTİM- ÖĞRETİM	30
I.I. Dârü'l-Huffâzlarda Eğitim Gören Öğrencilerin Yaş Durumu	30
I.II. Dârü'l-Huffâzlarda Eğitim Gören Öğrencilerin Sayısı	31
I.III. Dârü'l-Huffâzların Ders Programları	31
I.IV. Dârü'l-Huffâzların Eğitim Takvimi	31
I.V. Öğrencilerin İhtiyaçlarının Karşlanması	33
II. KONYA DÂRÜ'L-HUFFÂZLARIN'DA ÇALIŞAN GÖREVLİLER	
II. I.Eğitim- Öğretim işlerine Bakan Görevliler	35
II. I.I. Şeyhü'l-Huffâz/ Müderris	35
II. I.II. Muid	36

II. II. Vakıf Görevlileri	37
II. II. I. Müteveli	37
II. II. II. Nazır	38
II. II. III. Kâtip	39
II. II. IV. Cabi	40
II. II. V. Noktacı	41
II. II. VI. Cüzhân, En'amhan, Fetihhân	41
II. II. VII. Ferrâş	42

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILDA KONYA DÂRÜ'L-HUFFÂZLARI

I. XVIII. YÜZYIL KONYA DÂRÜ'L-HUFFÂZLARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER	44
II. XVIII. YÜZYIL KONYA DÂRÜ'L-HUFFÂZLARI	45
II. I. Ferhuniye Dârü'l-Huffâzı	45
II. II. Hacı Ali Efendi Dârü'l-Huffâzı	46
II. III. Hasbeyoğlu Dârü'l-Huffâzı	47
II. IV. Hondi Hâtun Dârü'l-Huffâzı	48
II. V. Kürkçü Dârü'l-Huffâzı / Hoca Selman Dârü'l-Huffâzı	49
II. VI. Lâ'l Paşa Dârü'l-Huffâzı	50
II. VII. Meram Dârü'l-Huffâzı	51
II. VIII. Nasuh Bey Dârü'l-Huffâzı	52
II. IX. Nefise Hatun Dârü'l-Huffâzı	53
II. X. Sinan Ağa Dârü'l-Huffâzı	54
II. XI. Tacü'l- Vezir Dârü'l-Huffâzı	54
II. XII. Turgudoğlu Ömer Bey Dârü'l-Huffâzı	55
II. XIII. Turgudoğlu Pir Ahmed Bey Dârü'l-Huffâzı	55
II. XIV. Turgudoğlu Pir Hasan Bey Dârü'l-Huffâzı	56
II. XV. Turgudoğlu Pir Hüseyin Bey Dârü'l-Huffâzı	57
II. XVI. Yusuf Ağa Dârü'l-Huffâzı	57

SONUÇ	59
KAYNAKÇA	61
EKLER	65
EK-1	65
EK-2	66
EK-3	67
EK-4	68
EK-5	69
EK-6	70

ÖN SÖZ

Malazgirt Zaferi'nin akabinde yurt tutmaya başladıkları Anadolu'da Bizans'ın ve Büyük Selçukluların tüm engellemelerine rağmen siyasi teşekküllerini kurmayı başaran Türkiye Selçukluları, İznik'in kaybından sonra başkent olarak seçtikleri Konya'da birçok eğitim müessesesi açarak Anadolu'nun kültürel seviyesini geliştirmeyi amaçlamışlardır. Devrin devlet erkânı ilmî faaliyetlere öncelik vermiş pek çok mektep, medrese, dârü'l-huffâz vb. yaptırarak, açtıkları bu eğitim kurumları sayesinde insan yetiştirmeye verdikleri önemi göstermişlerdir. Türkiye Selçukluları'ndan sonra Karamanoğulları ve Osmanlılar da eğitime gereken ehemmiyeti vermişler, Konya'yı eğitim-öğretim kurumları ile donatmışlar, bilim adamı ve düşünürler için cazibe merkezi haline getirmişlerdir.

Birçoğu günümüze kadar gelemeyen bu müesseselere, şehir tarihi ile ilgili yapılan çalışmalarda zaman zaman yer verilmiş ancak ayrıntıya girilmemiştir. Bu sahada bağımsız araştırma sayısının yeterli olduğu söylenemez. Dolayısıyla eğitimin önemi düşünüldüğünde bunun tarihteki yerinin belirlenmesi çok daha anlamlı olacaktır. Bu çalışma ile XVIII. yüzyılda Konya'da bulunan darü'l-huffazlarla ilgili orijinal belgeler tespit edilip değerlendirilmiştir. Bununla bugün adı bile bilinemeyen yahut korunamayan tarihî eserlere karşı gereken ilgi ve hassasiyetin de artırılması amaçlanmıştır.

Araştırmamızda öncelikle Konya Şer'iyeye Sicilleri olmak üzere, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden taranan belgelerin transkripsiyonları yapılmıştır. Türk-İslam tarihinin önemli sosyal kurumlarından olan vakıf müessesesi ve bu kurum sayesinde hayat bulan eğitime yönelik, kültürel ve toplumsal nitelikli yapılardan olan dârü'l-huffâzların tespit edilmesi, dönemin eğitim sistemi hakkında bilgi sunacaktır.

Bu çalışmada beni destekleyen ve her aşamada bana yol gösteren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ali ÜREMİŞ'e ve araştırmamda beni yönlendiren, her türlü desteği sağlayan hocam Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ'a minnet ve teşekkürü bir borç bilirim.

Fatma Nur ÖZOĞUL

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	: Bakınız
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
GÜSBD	: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilgiler Dergisi
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
İA.	: İslâm Ansiklopedisi, (MEB)
KŞS	: Konya Şeriye Sicilleri
M	: Miladi
MÖ.	: Milattan Önce
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SÜSBE	: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
VAD.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Defteri
VGMA	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
Vd.	: Ve devamı / diğerleri
Vr.	: Varak
Yay.	: Yayınlayan

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

I. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Eğitim - öğretim devlet ve toplumlar açısından önemli bir faaliyettir. Bu faaliyetin yürütülmesi devlet veya toplumun kendi şartları ve ihtiyaçları doğrultusunda olmaktadır. Bu çalışmanın amacı XVIII. yüzyıl'ın başlarında Konya'da bulunan dârü'l-huffâz eğitim kurumlarını inceleyerek, o dönemdeki eğitim sistemine ışık tutmaktır. Ayrıca Türk İslam tarihinin önemli sosyal kurumlarından olan vakıf müessesesi ve bu kurum sayesinde vücut bulup yürütülen eğitime yönelik, dinî ve toplumsal nitelikli yapılardan olan dârü'l-huffâzları tespit etmek, dönemin eğitim sistemi hakkında bilgi sunmak olacaktır.

Konya'da bulunan dârü'l-huffâzlar hakkında yapılan araştırma ile bu eğitim kurumlarının bulunduğu yer, yapı ve mimari özellikleri incelenmiştir. Ayrıca eğitim-öğretim müfredatı, öğrenci gruplarının yaş ortalaması, eğitim veren öğretmen kadrosu gibi özellikler de bu araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.

II. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma hazırlanırken eldeki veriler kullanılmış, ana kaynaklar öncelikli olarak incelenmeye alınmış, tabiatıyla daha önce yapılmış araştırmalar incelenmiştir. Dârü'l-huffâzlar hakkında yayımlanmış ve yayımlanmamış araştırma yazıları derlenerek, Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Kataloğu ve Şeriye Sicilleri Kataloğu incelenmiş, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Vakıflar Genel Müdürlüğu Arşiv Defteri taranarak gerekli arşiv bilgilerine ulaşılmıştır. Bundan sonra elde edilen bilgiler çerçevesinde konunun değerlendirmesi yapılmıştır. XVII. yüzyılın sonu ile XVIII. yüzyılın ilk yarısında Konya'da bulunan dârü'l-huffâz eğitim kurumları hakkında

belgelerden ve çeşitli kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında inceleme yapılmıştır.

Bununla birlikte dârü'l-huffazların yapısı, işleyişi, amacı ve önemi hakkında da gerekli bilgiler göz ardı edilmemiştir. O dönemde Konya şehrinde bulunan darü'l-huffazlar tek tek ele alınıp haklarında tafsilatlı araştırma yapılmaya çalışılmıştır.

III. Araştırmanın Kaynakları

Vakıf kayıtları, VGMA başta olmak üzere BOA ve KŞS'de bulunmaktadır. Bu çalışmada adı geçen arşiv veya kaynaklardaki vakıf belgelerine mümkün olduğunca ulaşılmaya çalışılmıştır.

III. I. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Vakıflar genel müdürlüğünde, Osmanlı döneminde müstakil vakfiyeler dışında, vakıf belgelerinin kaydedildiği çok sayıda defter yer almaktadır. Bu çalışmada Konya ile ilgili olan vakıf defterlerinden büyük ölçüde yararlanılmıştır.

III. II. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Evkaf Defterleri, Cevdet Evkaf, Cevdet Maarif ve Cevdet Belediye tasnifleri incelenmiştir. Muallim Cevdet'in başkanlığında 8 Ekim 1932 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararıyla yeni bir tasnif heyeti oluşturulmuştur. Muallim Cevdet 1935 yılında istifa ederek ayrılmasına rağmen tasnif 1937 yılına kadar sürdürülmüştür. "Cevdet Tasnifi" olarak adlandırılan bu çalışmada belgeler Evkaf, Maarif ve Belediye gibi konulara ayrılarak tasnif edilmiştir. Bu tasnif 17 ana bölüm altında 960-1322/1553-1904 tarihleri arasındaki kayıtları içeren 216.572 adet belgeden oluşmaktadır:

Cevdet Belediye Tasnifi: belediye ile ilgili belgelerin kronolojik olmayan tasniflerinin bulunduğu katologtur. 1067-1295/1656-1878 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır.

Cevdet Evkaf Tasnifi: Vakıflar ile ilgili belgelerin kronolojik sıraya 14

tutulmaksızın yer aldığı katalogtur. 1004-1291/1595-1874 yılları arasını ihtiva etmektedir.

Cevdet Maarif Tasnifi: eğitimle ilgili bilgilerin her hangi bir kronolojiye tabi tutulmaksızın yer aldığı katalogtur. Bu tasnifle 989-1304/1581-1886 tarihleri arasındaki kayıtlar mevcuttur¹.

III. III. Konya Şer'iyeye Sicilleri

Şer'iyeye Sicilleri, kadıların tuttukları zabıt defterleridir. Bu deftere, merkezden gönderilen ferman, berat ve mektup gibi idari konuları ilgilendiren belgelerin yanı sıra defterin tutulduğu şehir ve çevresinin yönetimi ve imarına dair yerel yöneticilerin emir ve uygulamaları ile kadı ilam ve hüccetleri kaydedilmiştir. Bu şekilde Konya'ya ait olan 151 Şer'iyeye Sicili bulunmaktadır².

III. IV. Diğer Kaynaklar

Belgeler dışında, bölgeyle ilgili temel kaynaklardan da yararlanılmıştır. Feridun Nafiz Uzluğ'un, 1958 de, Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü Arşivindeki Deftere göre kaleme aldığı, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi* adlı çalışması ile İbrahim Hakkı Konyalı'nın, *Konya Tarihi* yine Mehmet Önder'in *Mevlana Şehri Konya*, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, adlı eserlerin dışında basılmamış Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinden de faydalanılmıştır. Bunlardan özellikle yayımlanmamış çalışmalardan olan Fahri Çoşkun'un 1996'da hazırladığı Yüksek Lisans Tezi, *888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri* ile Yusuf Küçükdağ'ın, *Lale Devri'nde Konya* adıyla hazırladığı doktora tezi yararlanılan diğer kaynaklar arasındadır. Bilhassa Emin Kılınç'ın *Klasik Osmanlı Eğitim Kurumlarından Konya Dârü'l-Huffâzları* fazlasıyla istifade ettiğimiz bir diğer çalışmadır. Ayrıca temel kaynaklardan sayılan *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nin farklı ciltlerinden faydalanılmıştır. Bunlara

¹ Komisyon, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul 2000, s. 411-412

² Y. Küçükdağ, *Konya Şehrinin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı (Makaleler-I)*, Konya 2004, s. 457 vd.

ilaveten hepsini burada sayamayacağımız, çalışmamız ile doğrudan veya dolaylı pek çok yazarın eserinden de istifade edilmiş bunlar bibliyografyada gösterilmiştir.

GİRİŞ

Tarihteki devletler medeniyete olan katkıları nispetinde değerlendirilir. Medeniyetlerin yeşerdiği yerler ise ayrı bir önem taşır. Bunlardan, kültür ve uygarlığın beşiği sayılan Konya, adını binlerce yıl sürdüren nadir şehirlerden biridir³. Anadolu yazıyla tanışıp tarihi dönemlerine girdiğinde Asurlu ticaret koloni merkezleri sayesinde Orta Anadolu'nun güney kesiminin kültürel ve ekonomik hayatına yeni bir boyut eklenmiştir⁴. Roma-Bizans döneminde “iconium” diye adlandırılan şehir, Roma-Kudüs kutsal hac yolu üzerinde önemli bir konaklama yeri olarak Hristiyan dünyasının gözde beldelerinden biri olmuştur⁵.

Selçuklular başkent olarak Konya'yı seçmişler ve devamında gelen Karamanoğulları da merkez olarak çoğunlukla burayı tercih etmişlerdir. Konya'nın medeniyet tarihi bakımından taşıdığı önemi bilmek için dönemin ilmine, kültürel ve sosyal hayatına bakmak yeterli olacaktır. Çünkü Konya; kültür ve medeniyetin bütün aşamalarını bünyesinde barındıran bir şehir olmasının yanında bütün sanat dallarının zengin ve yoğun olarak uygulandığı bir açık hava müzesine benzemektedir. Konya'nın bu zenginlikte bir şehir olmasında, kaynağını Orta Asya'dan alıp milli karakterini muhafaza eden bir kültürü tamamlayan İslamiyet'in de büyük rolü olmuş, mimariye de bağlı olan bütün sanat ürünleri bu inanç çerçevesinde biçim ve nitelik kazanarak değer bulmuştur⁶.

³ T.Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985, s. 15

⁴ G. Karauğuz, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesimi*, Konya 2005, s. 21

⁵ H. Özönder, “Osmanlı Döneminde Konya'nın Sanat Hayatına Toplu Bakış”, *Osmanlı Döneminde Konya*, Konya 2003, s. 293

⁶ Y. Erdemir- A. Yavuzylmaz, *I. Alâeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, (Ed. M. Çıpan-Y. Küçükdağ), Konya 2008, s. 129

XIII. yy.'ın başlarından itibaren Anadolu'ya gelip yerleşen ve çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu âlim, şeyh, derviş ve tarikatların faaliyetleri, ikbâl dönemini yaşayan Türkiye Selçukluları tarafından desteklenmiştir. Böylece Anadolu, yeni bir yurt olmanın yanında Türk-İslâm medeniyetinin bu kişiler vasıtasıyla bölgeye taşındığı, çeşitli fikrî akımların buluşup kaynaştığı, devletin ise onların da yardımıyla varlığını güçlendirecek zengin bir kültürel yapıyı teşekkül ettirmeyi başardığı bir yer olmuştur⁷. Bu esnada Konya, Türkiye Selçukluları döneminde, Orta Çağ ölçütlerini aşan büyüklükte, modern bir şehir haline gelmiştir. Fetih sırasında Alâeddin Tepesi çevresinde sadece üç mahalleden oluşan bir nüfus iken şehir Türkmenlerle o kadar büyümüştür ki Sultan Alâeddin'in surları, Mevlana Zaviyesi yakınında Atpazarı Kapısı'ndan Batıda Larende Kapısı'na, Kuzeyde de Ertaş Kapısı'na kadar uzanan büyük bir alanı çevreler vaziyettedir. Başkent Konya'da devletin idare edildiği ünlü Alâeddin Sarayı ile dini, iktisadi ve sosyal vakıf tesisleri inşa edilmiş, şehir kısa sürede bir kültür merkezi haline gelmiştir⁸. Bu oluşumda vakıf kültürünün büyük etkisi vardır. Vakıflar, insanlık tarihi kadar eski ve çok önemli yere sahip kurumlardır. Toplumsal hayatın başlayıp yardımlaşma ve kalıcı olma fikri geliştikçe kurumsallaşma zorunluluğunu da kendiliğinden ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede hem yardımlaşmanın güzel bir örneği ve hem de kalıcı olmanın sağlam bir numunesi olan vakıflar doğmuş ve ilk çağlardan günümüze kadar pek çok değerli eserler meydana getirip gelecek nesillere ulaşmasını sağlamışlardır. Daha sonraki yıllarda vakıflar dinî veche kazanarak ibadethaneler, yoksullara yardımcı olmak için aşevleri ve bakımevleri, yolcuların kalması için kervansaraylar yapılmaya başlanmış, bunların ihtiyaçlarının karşılanması ve devam edebilmesi için gelir kaynağı olarak sürekli bağışlar yapılmıştır. Bunlar zamanla kalıcı vakıflar hâline gelmiştir⁹. Konya'da kurulan vakıflar, külliyeler, sosyal müesseseler, darüşşifalar, medreseler ve bilhassa bizim araştırma konumuz olan Dârü'l-Huffâzlar, çeşitli dönemlerde insanlığın gelişimine ve ilerlemesine verilen önemi ortaya koyması bakımından önemlidir.

⁷ A. Üremiş, "Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri", *S.Ü.T.A.D.*, S. 28, (Güz 2010), s. 323

⁸ Y. Oğuzoğlu, "Başkent Olarak Konya", *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu 7-8 Ekim Bildiriler*, (Ed. A. Esen-H. Karpuz- O. Eravşar), s. 83

⁹ S.A.Kahraman, *Karaman Vilayeti Vakıfları*, Kayseri 2009, yayın no:64, s. 1 vd.

Selçuklular, Karamanoğulları ve sonrasında gelen Osmanlılar bu içtimai müesseselere sahip çıkıp daha ileri seviyelere taşıma yolunda çaba sarfetmişlerdir. Sultan I.Kılıçarslan'la birlikte Anadolu, büyük oranda Bizans hâkimiyetinden çıkıp, Selçuklu hâkimiyetine geçmiş, Türkleşme ve İslâmlaşma faaliyetleri hızlanmıştır¹⁰. Konya özellikle Türkiye Selçukluları Devleti'ne başkent (1075) olduktan sonra kısa süre içinde Türk- İslam yapıları ile donatılmış, güvenliği sağlamak amacıyla etrafına dış surlar inşa edilmiştir. Coğrafi konumu itibariyle Anadolu'nun merkezinde ve ticaret yollarının kesiştiği bölgede bulunduğu için kervansaray ağları ile önemli merkezlere bağlanmıştır. Türkiye Selçukluları buraya yerleşirken Alâeddin Tepesine yüksek seviyede eğitim veren bir kurum yaptırmışlardır. II. Kılıçarslan (1155-1192) tarafından yaptırılan ve “ Medrese-i Sultani” adını taşıyan bu ilk medreseyi diğerleri takip etmiştir¹¹. Bu dönemde Anadolu'da kültürel ve bilimsel anlamda gelişmeler yaşanmış hem müspet hem de dini ilimler konusunda araştırmalar yapılmış çok sayıda eser kaleme alınmıştır¹².

Konya medreseleri için özellikle XIII. yüzyıl, oldukça verimli sayılabilecek bir dönemdir. Zira bu dönemde, değişik kademelerde açılan eğitim- öğretim kurumlarında ilme yön veren yüksek düzeyde şahsiyetler yetişmiştir. Büyük bir âlim olan ve İznik merkezde açılan Osmanlı medresesinin ilk müderrisi Davûd-ı Kayseri'nin ölümünden sonra da aynı medreseye müderris olarak atanan Taceddin-i Kürdi de Konya'da yetişmiş ilim erbabındandır¹³. İlk Osmanlı hutbesini okuyan Tursun Fakih ve Yeniçeri Ocağının kurulması ile maliyenin oluşturulması hususunda öncülük eden Kara Rüstem de Konya'da yetişmiş âlimlerdendir. Sadece bu örnekler bile o dönemde Konya'daki eğitimin kalitesini gösterir niteliktedir¹⁴.

Ayrıca önemle belirtilmesi gereken ve Türkiye Selçukluları döneminde Konya'ya damgasını vuran *Mevlevilik*, Büyük Mutasavvıf Mevlana Celaleddin'in engin düşünce hazinesinden kaynağını alan¹⁵ temellerinin ve rükünlerinin geniş

¹⁰ B. Biçer, *Firdevsî-İ Rûmî Ve Tarihçiliği*, SÜSBE, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2005

¹¹ T. Baykara. *a.g.e.* , s. 87 vd.

¹² O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara 1988, s. 143-145

¹³ Z. V. Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş, I*, İstanbul 1970, s. 372

¹⁴ Y. Küçükdağ, “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Etkin Rol Oynayan İlim, Fikir ve Devlet Adamları.”, *Konya Şehrinin Fiziki...*, Konya 2004, s. 111-127

¹⁵ M. C. Çelebi, “Son Yüzyılda Mevlevilik”, *Uluslar arası Mevlana Bilgi Şöleni Bildiriler*, Ankara 2000, s. 337

ölçüde O ilim erbabından gelen ilhamlarla atılıp belirlendiği¹⁶ XIII. yüzyıldan günümüze kadar devam eden tasavvufi bir inanç ve düşünce sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevleviler, ortaya çıktıkları bu yüzyıldan itibaren toplumda hep denge unsuru olmuş bu sebeple her dönemde farklı yönetimlerle ilişkileri hiçbir zaman bozulmamıştır¹⁷. Mevlâna'nın, Anadolu düşünce tarihinin yaşadığı dönem itibariyle Türkiye Selçukluları başşehri Konya'nın; kültürel yönden gelişmesinde büyük katkısının yanında payitaht olması sebebiyle Konya'da bulunan Türkiye Selçuklu Sultanları ve diğer devlet büyükleriyle de iyi ilişkiler içerisinde olmuş, hatta onlar üzerinde etkili bir nüfuz sağlamaya muvaffak olmuştur¹⁸.

Bu parlak dönemini Karamanoğulları Beyliğine devreden Konya, tarihi önemini ayakta tutmayı başarmış, Karamanoğulları devleti, çevrelerinde seçkin eserler meydana getirmiştir. Birçok özelliğiyle sanat tarihinde devir açan Karamanoğulları bu şekilde Selçuklu- Osmanlı sanatı arasında köprü vazifesi görmüş, mimariye ve süslemeye yeni unsurlar kazandırmıştır¹⁹.

Osmanlı hâkimiyetine geçmesiyle Konya, eyalet merkezi haline getirilmiştir. Türkiye Selçukluları ve Karamanoğulları dönemindeki önemini kaybetmekle birlikte XVI. yüzyılın sonlarında dahi Anadolu'nun en büyük ve gelişmiş merkezlerinden biri olmayı sürdürmüştür²⁰. Selefleri gibi eğitime önem veren Osmanlılar, eski eğitim kurumlarına yenilerini ilave ederek seviyeyi daha yukarılara taşımışlardır. Osmanlı döneminde Konya Medreseleri, Türkiye Selçukluları ve Karamanoğulları devirlerindeki gibi Alâeddin Tepesi çevresinde yoğunlaşmış ayrıca farklı mahallelere yayılan birçok medrese de inşa edilmiştir²¹.

Zaman içerisinde eğitim kurumlarının merkez dışında mahallelere inmesi ise eğitime verilen önemin göstergesi olmasının yanında, halk ile ulema arasındaki yakınlaşmayı da ortaya koyması bakımından önemlidir. Yine Osmanlılar döneminde camiler, Konya'da medrese sayılarının artmasına rağmen gittikçe çoğalan öğrenciye

¹⁶ Trabzonlu Köseç Ahmet Dede, *Et-Tuhfetü'l-Behiyye Fi't-Tarikati'l-Mevleviyye Tercümesi, Mevlevilik Adabı, Anekdotalar*, (Haz. A. Üremiş), Ankara 2008, s. XLV

¹⁷ F. Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1981, s. 248-249

¹⁸ A. Üremiş, *a.g.m.*, s. 310

¹⁹ M. Önder, *Mevlana Şehri Konya*, Ankara 1971, s. 206

²⁰ Y. Oğuzoğlu, *17. yüzyılda Konya Şehrindeki İdari ve Sosyal Yapılar. Konya*, Ankara 1984, s. 97

²¹ C. Arabacı- Y. Küçükdağ, "Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Medreseler", *Osmanlı Döneminde Konya*, (Ed. Y. Küçükdağ), Konya 2003, s. 125 vd.

yetersiz kalmış olmalı ki dersiâm adı verilen müderrisler tarafından bazı derslerin okutulduğu yerler konumuna gelmiştir²².

Konya'nın XVI. yüzyıldan itibaren asırlar içerisinde yapılmış olan cami, mescid, medrese ve türbelerinin sayısı çok olmasıyla birlikte, bunlardan zamanımıza ulaşan ve mimari değer taşıyan eserlerin sayısının çok az olmasını, buranın Osmanlı Devletine katılmasından sonra başkent olma özelliğini kaybetmesinde aramak lazımdır. Yine bunun yanında Konya'nın eski mimari özelliğini yitirmeye başlamasının diğer bir nedeni ise o devirdeki eğitim yapılarının kerpiç ve molozdan inşa edilmiş olmasıyla ilgilidir. Bu sebeple dönemin eğitim yapıları ya tabiatın tahribatına dayanamayarak yıkılmış ya da tarihi değeri olmadığı düşüncesiyle istimlâk edilerek yerlerine yenileri inşa edilmiş ve günümüze kadar ulaşmayı başaramamıştır²³. Buna Tanzimat'tan sonra eğitimde modernleşme de etki etmiş, güncelliğini zamanla kaybeden birçok Klasik Osmanlı eğitim kurumu terk edilerek kendi kaderleri ile yalnız bırakılmış ve dönemin yerleşme politikaları doğrultusunda sahipsiz kalan binaların birçoğu ortadan kalkmıştır²⁴.

Her ne kadar bahsedilen binaların çoğu ortadan kalkmış kaybolmuş ise de ayakta kalanlar Müslümanların eğitim-öğretim konusuna ne kadar önem verdiğini göstermeye yeterlidir. Çünkü İslam toplumları eğitim-öğretim konusunda devamlı bir ilerleme kaydetmiş, Hz. Peygamberin “Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz” emri ile “Ya ilim öğrenen ol, ya seven ol, ya da bunları destekleyen ol” hadisi her dönemde karşılığını bulmuştur. Kelamı doğru ve güzel okumak, Kur'an'ın emirlerinden biridir. Hz. Peygamber bu konuya o kadar önem vermiştir ki bunun sonucunda kıraat öğrenme İslam toplumlarında farz-ı kifaye olarak kabul edilmiştir²⁵.

Başlangıçta idari yapıdan mahrum olan bu eğitim kurumları vakıf müessesesi sayesinde Müslümanlar tarafından bir ibadet aşkı içerisinde zamanla gelişme göstermiş ve bazı düzenlemelere gidilmiştir. Bu nedenle birbirinden bağımsız kabul

²² E. Kılınç, “Klasik Eğitim Kurumlarından Konya Dârü'l- Huffâzları”, *G.Ü.S.B.D.*, 7/1, (2008 Haziran)

²³ M. Önder, *a.g.e.*, s. 227

²⁴ E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 20vd.

²⁵ A. Birişik, “Kıraat”, *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 426-433

edilebilecek ve her seviyede varlığını gösteren eğitim-öğretim kurumları ortaya çıkmıştır. Bunlar en alt sevide mekteplerden başlayarak kademelerine göre dârü'l-huffâz, dârü'l-kurrâ, medrese ve dârü'l-hadislerden meydana gelmiştir. Her birinin belli bir yapılış amacı olduğu gibi yine her birinde belli bir seviyede eğitimin yapıldığı, günümüz ihtisaslaşma alanlarına benzer özellikte olduğu söylenebilir.

Klasik eğitim kurumları içinde ayrı bir öneme sahip olan dârü'l-huffâzlar Kur'an'ın öğretildiği\ ezberletildiği mektepler için kullanılmış, “hafız yetiştiren yerlere verilen ad” olarak tanımlanmıştır²⁶. Öğrencilere Kur'an ezberi ile birlikte tecvid kurallarının da öğretildiği mekteplerin devamı biçiminde olan bu eğitim müesseselerinin gelişimini ve XVIII. yüzyılda Konya'daki bu kurumların etkinliğini, yapı ve işleyişlerini incelemeye çalışacağız.

Araştırma, ön söz, içindekiler ve girişten sonra dört bölüm, sonuç, bibliyografya ve eklerden meydana gelmektedir. Başlangıçta çalışmanın hazırlanması esnasında yararlanılan kaynaklardan bahsedilmiştir. Birinci bölümde, XVIII. yüzyıl'da Konya'da bulunan Dârü'l-Huffazlar hakkında gerekli ön bilgiler verilerek konunun genel bir çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde eski tarihli olup da bu dönemde belgelerde geçmeyen fakat konunun gelişimini daha iyi anlamak ve bağlantı kurmak bakımından önceki dönem Konya Dârü'l-Huffazlarına da yer verilmek suretiyle Fatih, II. Bayezid ve Kanuni Dönemlerindeki Dârü'l-Huffazlar da ele alınmıştır. Üçüncü bölümde bu kurumlarda yapılan eğitim-öğretim hakkında açıklayıcı bilgiler verilerek yine burada çalışan görevlilerle ilgili yapılan araştırma ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölümde ise bahsi geçen yüzyılda Konya'da bulunan Dârü'l-Huffazlar ele alınıp imkânlar dâhilinde incelenmeye çalışılmıştır. Sonuç kısmında değerlendirme yapılmış, bibliyografyada kaynaklar belirtilmiş, eklerde konuyla ilgili bazı belge ve fotoğraflara yer verilmiştir.

²⁶ M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I*, İstanbul 1971, s. 399

BİRİNCİ BÖLÜM

KLASİK EĞİTİM KURUMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Eğitim içtimai hayatın bir ihtiyacı dolayısıyla neticesidir. Her toplumun ortak bir kültürü, örf, adet ve gelenekleri vardır. Bu sebeptendir ki tarihin başlangıcından günümüze kadar geçen sürede tarih sahnesinde önemli izler bırakmış bütün toplumların, insan neslinin eğitimine büyük önem verdiği görülmektedir. Anadolu başta olmak üzere çeşitli coğrafyalarda hüküm sürmüş Türk devletleri, medeniyet alanında pek çok ileri adımlar atmış; eğitim, kültür, mimari, sağlık ve daha birçok sahada gelişme göstermiş bunların devamlılığını ise kurdukları vakıflar sayesinde sağlamışlardır.

Türk-İslam klasik eğitim kurumları, genelde *mektep*, *medrese*, *darü'l-huffaz*, *darü'l-kurrâ*, *darü'l-hadis* ve *dar'üt-tıplardan* meydana geliyordu. Selçuklular, Karamanoğulları ve Osmanlılar da bu eğitim kurumlarını almış, hâkimi buldukları yerlerde ihtiyaca göre yenilerini ilave ederek geliştirdikleri müesseselerle o bölgeleri Türkleştirmiş ve İslamlaştırmışlardır. Bu klasik eğitim kurumları hakkında ayrı başlıklar altında kısaca bilgiler vereceğiz.

I. Mektep

Sözlükte “yazmak” anlamındaki “ketb” kökünden mekân ismi olan mektep “okul” demektir; daha çok “mektebe” şeklinde kütüphane içinde kullanılır²⁷. Asıl anlamı yazı yazmanın öğrenildiği yer olup Müslüman bir çocuğun Kur’an öğrenmesi lâzım geldiğinden, hakikatte “Kur’an öğrenilen yer” manasına gelmektedir²⁸.

Türk-İslam devletlerinin günümüzdeki ilköğretim seviyesinde bulunan eğitim kurumlarına “mektep”, “sıbyân mektebi”, “mektep-hâne”, “mu’allim-hâne” gibi çok

²⁷ N. Bozkurt, “Mektep”, *DİA.*, XXIX. Ankara 2004, s. 5

²⁸ V. Günyol, “Mektep. Maktap”, *İslâm Ansiklopedisi*, VII. İstanbul 1988 s. 652

çeşitli adlar verdikleri bilinmektedir. Abbasiler devrinde “küttab” adıyla anılan mekteplere Karahanlılar veya Selçuklular’da “sıbyan mektebi” denildiği ve Osmanlılar’da²⁹ da bu ismin kullanıldığı belirtilmektedir³⁰. Hem yaygın hem de en eski kurumlardan olan mekteplere daha sonraları “mahalle mektebi” denildiği de olmuştur. Mektep sözcüğü, Türklerin Anadolu’ya yerleştikleri ilk yıllardan beri bilinmektedir³¹.

Eğitimin dini bir ihtiyaç sayılmasından önceki dönemlerde, Türkler, töreleri gereği çocuk terbiyesine büyük önem vermekte ve neslin iyi yetişmesi konusunda titiz davranmakta idiler. Müslümanlığı kabul etmelerinden sonraki dönemlerde Selçuklular ve Karamanlıların hüküm sürdüğü dönemlerde, Anadolu’ya kazandırılan mektep ve medreselerin çokluğu da bunu göstermektedir. Osmanlı Devleti’nin kurulduğu zamanlarda, Anadolu’da faaliyette olan eğitim kurumlarının başında gelen mekteplerin yaygın bir şekilde bulunması da yine eğitime verilen önemin bir göstergesidir. Öyle ki Osmanlılarda XIX. yüzyılda “mektep” kelimesi bütün öğretim kurumlarını içine alacak şekilde geniş bir mana kazanmakta, hatta fakültelerin adı bile bu anlam içinde yer almakta idi³².

Bu dönemde Enderun mektebi ve bazı askeri mektepler de bulunmaktadır. Bir eğitim kurumu olan ve genelde “mektep” diye anılan bu müesseseler daha ziyade saray, hükümet ve askerlik işlerinde çalışacak memurlara mahsus olmakta idi. Tahsilin ilk basamağı olan sıbyan mektepleri kur’an okumağa, namaz surelerini öğrenmeğe ve birazda yazı karalamaya (kalagrafi) yarar idi³³.

Bahse konu olan bu mekteplerin müderrislerine “mu’allim-i sıbyân” denilmekte ve merkezce bir berat ile atanmakta, yardımcı kalfalarına da “halife-i sıbyân” denilmekte idi³⁴. Sıbyan mekteplerinin hocaları umumiyetle medrese mezunu olup cami ve mescidlerde imam-hatiplik veya hatiplik yapan kimselerdi³⁵. II.

²⁹ C. Baltacı, “Osmanlılar’da Mektep”, *DİA*, XXIX. Ankara 2004, s. 6vd.

³⁰ Söylenbilir ki Osmanlı’nın ilk eğitim kurumları, daha önce Selçuklular devrinde açılmış olan mektep ve medreselerin gerek bina ve gerekse öğretim bakımından bir devamıdır. Bkz. A. Adivar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1991, s.16 vd.

³¹ N. Sakaoğlu, *Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul 2003, s. 12 vd.

³² N. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 13 vd.

³³ O. Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi, II*. İstanbul 1940, s. 5

³⁴ Y. Küçükdağ, *Konya Darülcerrahileri*, Konya 2014, s. 6-7

³⁵ Konya’nın Şeyh Âliman Mahallesi’nde Çelebi Hüseyin Efendi’nin binasını yaptırdığı camide

Mahmut (1785-1839) devrinde sıbyan mektebi hocaları medrese teşkilatı içinde hususi bir tahsile tabi tutulmaya başlanmıştı³⁶. Mekteplerin hocaları, içinde buldukları sosyo-kültürel ortamla çok iyi kaynaşmış olup toplumun bir parçası haline gelmişlerdi. Bu nedenle büyük saygınlığa sahip, her konuda danışılan rehber kişiler olarak kabul edilirdi³⁷.

Mekteplerin ilk örneklerine baktığımızda sadece erkek çocuklar öğrenim görürken Osmanlılar devrinde kız çocukları da erkek çocukları ile birlikte bu mekteplerde eğitim-öğretime tabi tutulmaya başlamıştır. Bununla beraber, sadece erkek veya kız çocuklarına ait mektepler de vardı. Buralara başlama yaşı dört- altı arası olurdu. Mekteplerin tahsil müddeti dört yıl olarak belirlenmekte idi³⁸.

Mekteplere öğrenci alımında dikkat çekici uygulamalar bulunmaktadır. Mesela II. Mehmed (1432-1481), kendi mektebine yetim, yetim bulunmazsa fakir çocukların alınacağını vakfiyesinde belirtmektedir³⁹. Mekteplerin programları, başlangıçtan 1924 yılına kadar gelişmeler göstermiştir. Osmanlı dönemine baktığımız zaman; Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'da kurduğu ilk da'ru't-ta'limin vakfiyesinde *ta'lim-i kelâm-ı kadîm ve Kur'ân-ı âzîm* okunmasını şart koşturmuştur.

II. Bayezid (1447-1512) ise İstanbul'daki külliyesine ait vakfiyesinde mektebin programını da vermiştir. Buna göre muallimhaneye tayin edilecek kişilerin çocuklara Kur'an okumayı ve bazı ilmiyel bilgilerini öğretmesi istenmiştir. Daha sonra programa yeni dersler ilâve edilmiştir. Hazırlanan bir lâyhada, mektepler küçük ve büyük olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Küçük mahalle mekteplerinde Kur'an öğretilmesi, camilerin yanındaki büyük mekteplerde ise kulak dolgunluğu olması için Türkçe inşâ, lügâtlar ile Birgivi'nin Risâlesi gibi kitaplar, ahlak risâleleri okutulması, hat ve kitâbet öğretilmesi kararlaştırılmıştır.

Mustafa Halife hatip ve muallim hanesinde "muallim-i sıbyân" idi. bunun yanı sıra Fakih Dede Mahallesi'nde de hayırsever Emrullah Efendi'nin inşa ettirdiği mescitte Mustafa ve Musa adlı kardeşler imam olarak görev yaparken aynı zamanda mescidin muallim hanesinde de muallim-i sıbyan idiler. Bkz. Y. Küçükdağ, *Konya Darülcerrahîleri*, Konya 2014, s. 6-7

³⁶ II. Mahmut dönemine kadar çocukların mektebe gitmesi kanuni bir zorunluluk değildi. Yayınladığı bir ferman ile 1824 yılında ilköğretimi zorunlu hale getiren II. Mahmut eğitimin üzerine gitmiştir. Bu ferman ile aileleri beş-altı yaş grubundaki çocuklarını mektebe vermeden çıraklığa vermeleri men edilmiştir. Bkz. V. Günyol, "Mektep. Matkap", *İ.A., VII*, İstanbul 1988, s. 652 vd.

³⁷ Y. Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 1982, s. 62

³⁸ C. Baltacı, *a.g.m.*, s. 5-6

³⁹ Y. Akyüz, *a.g.e.*, s. 58

Tanzîmatın ilânından önce söz konusu mekteplerde elifbâ'dan başlamak üzere Kur'an, yazı, ilmihal, hesap okutulurken programa sonradan tarih ve coğrafya da ilâve edilmiştir⁴⁰. Eğitim-öğretimin ilk basamağı olan bu kurumların, klâsik sistem içinde temel eğitimin başlangıcı sayılan okullara dönüştürüldüğü bilinmektedir⁴¹. Mektebi başarıyla bitiren erkek çocuklar istedikleri takdirde dârü'l-huffâzlarda eğitime devam edebilirlerdi.

Türk-İslam devletlerinde Kur'an eğitimi ve öğretimi amacıyla açılmış olan ve adına Kur'an mektepleri denilen bu okulların, daha sonra Müslüman devletler tarafından, bölgesel ve sosyal örgütlenme farklılıklarıyla birlikte geliştirilerek daha fonksiyonel hale getirildiği görülmektedir⁴². Burada kısaca ele aldığımız mektep, Türk-İslam eğitim sistemi içinde yer alması ve diğer eğitim kurumlarına temel teşkil etmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

II. Darü'l-Huffaz

“Yer, mekân, ev” gibi anlamlara gelen “dâr” ile hafızada tutma, ezberleme manasına gelen “hıfz”ın çoğulu olan “huffâz” kelimelerinden meydana gelen dârü'l-huffâz, Kur'an'ın öğretildiği mektepler için kullanılmıştır. Bu müesseseler için “dârü'l- kur'ân” denildiği de olmuştur. Bunlar Kur'an okuma ilminin esasını öğreten kurumlar olarak düzenlenmiştir.

Bilindiği gibi Hz. Peygamber, vahyin gelişinin dördüncü senesinde kendi evinden başka gizlice eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunmak üzere Benî Mahzûm kabilesinden olan Erkam'ın evini kullanmıştır⁴³. Akabe biatlerinden sonra da Medinelilere muallim olarak Mus'ab bin Umeyr'i görevlendirerek Kur'ân öğrenimini teşvik etmiştir⁴⁴.

Hz. Peygamber ile başlayan bu gelenek, daha sonraları kurulan diğer İslam devletlerince de devam ettirilmiş X. yüzyıldan önce Kur'ân dersleri, talebelere

⁴⁰ C. Baltacı, *a.g.m.*, s. 7 vd.

⁴¹ A. Cihan, *Osmanlı'da Eğitim*, İstanbul 2007, s. 32 vd.

⁴² Y. Gelişli, “Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sibyan Mektepleri” *Türkler*, XV. Ankara 2002, s. 35 vd.

⁴³ Z. Kazıcı, *Osmanlı'da Eğitim Öğretim*, İstanbul 2004, s. 73vd.

⁴⁴ N. Bozkurt, “Dârü'l- Kur'ân”, *DİA*, VII., İstanbul 1993, s. 543

camilerde verilmeye başlanmıştır. Camilerin dışında okulların kurulması ise bu yüzyılın sonlarında olmuştur⁴⁵.

Selçuklular'da kıraat ilminin okutulduğu yerler genellikle “dârü'l-huffâz” şeklinde adlandırılmaktadır. Karamanoğulları da bu isimle mektep açarak buralarda kıraat ilminin öğretilmesi yönüne gitmişlerdir. Bu “dârü'l-huffâz” şeklinde adlandırma kısmen Osmanlılar döneminde de kullanılmaktadır. Bazı türbelerin çevresinde yer alan külliyelerde hafızların Kur'an okuması için yapılan odalara da bu isim verilmiştir. Çok azı zamanımıza kadar gelen ve çoğunluğu hayırsever şahıslar tarafından yaptırılan dârü'l-huffâzların Konya'daki sayısının otuza yakın olduğu bilinmektedir. Bunların bir kısmının Selçuklular ve Karamanoğulları'ndan Osmanlılar'a intikal ettiği ve uzun süre varlığını devam ettirdiği görülmektedir⁴⁶. Özellikle Karamanoğulları'nın Konya merkez olmak üzere XIV. ve XV. yüzyıllar da hüküm sürdükleri Orta Anadolu'da mektep ve medreselerin yanında çok sayıda dârü'l-huffâz bulunmaktadır⁴⁷.

Dârü'l-huffâzlar Türk-İslam mimarisinin en eski örneklerindedir. Konya'da Karamanoğulları devrine rastlayan Şerafettin Caminin kuzeyindeki yapı Hacı Ali Dârü'l-huffâzıdır⁴⁸. Konya'da o dönemde faaliyet gösteren Nasuhbey, Hasbey ve Meram Dârü'l-huffâzları günümüze kadar yıkılmadan gelebilmiştir⁴⁹. Karamanoğlu II. Mehmed Bey (1402-1424) devrinde Hatıplı Has Beyoğlu Mehmed tarafından yaptırılanlar ise adı geçen Hasbey ve Meram Dârü'l-huffâzlarıdır. Bahsi geçen bu kurumların mimari özelliklerine baktığımız zaman bunların kare planlı ve kubbeli tek bir hacimden ibaret olduğu görülmektedir. Dârü'l-huffâzlarda görülen önemli bir özellik de bu yapıların genellikle büyük veya küçük kapsamlı bir külliyenin programı içinde yer almaları, en azından bir cami veya mescidin yanında inşa edilmiş olmalarıdır⁵⁰.

⁴⁵ Y. Küçükdağ, “Konya'da Hacı Ali Efendi Dârü'l-Kurrası ve Vakfiyesi”, *a.g.e.*, Konya 2004, s. 397 vd.

⁴⁶ N. Bozkurt, *a.g.m.*, s. 544

⁴⁷ O. N. Dülgerler, *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, Ankara 2006, s. 134 vd.

⁴⁸ B. Tanman, “Dârü'l-Kurrâ” *DİA*, VII., İstanbul 1993, s. 546

⁴⁹ Y. Küçükdağ, *a.g.m.*, s. 400 vd.

⁵⁰ B. Tanman, *a.g.m.*, s. 546-548

III. Dârü'l-Kurrâ

“Yer, mekân, ev” gibi anlamlara gelen “dâr” ile “okuyan” anlamındaki “karî” kelimesinin çoğulu olan “kurra” kelimelerinden meydana gelen dârü'l-kurra, Kur'an'ın öğretildiği mektepler için kullanılmıştır⁵¹. Kur'an'ı ezberlemek ve bunu muhtelif Arap lehçelerine göre yedi yahut on türlü okutmak için açılmış müesseselerdir⁵². Bu eğitim kurumları için “darülkur'an” denildiği de olmuştur. Kur'an okuma ilminin esasını öğreten kurumlar olarak düzenlenmiş ve buralarda çok iyi karîler ve imamlar yetiştirilmiştir⁵³.

Dârü'l-kurralar, kıraat ilminin okutulduğu, üst derecede eğitim yapılan yerler olarak Dârü'l-huffâzlardan farklılık gösterir. Buralara Dârü'l-huffâzlarda hafızlığını tamamlayan öğrenciler alınır. Burada kıraat ilmini bitirenlere “kurrâ” denilmekte idi⁵⁴. Selçuklular Döneminde kıraat ilminin okutulduğu medreselerde ve bazı türbelerin çevresinde yer alan külliyelerde hafızların Kur'an okuması için yapılan odalara da dârü'l-kurra denilmektedir⁵⁵. Bununla birlikte kıraat ilminin okutulduğu dârü'l-kurralar Anadolu'da çok eski tarihli olmayıp Türkiye Selçuklularından sonraki Beylikler döneminde yapılmaya başlamış Osmanlı Devleti'nde ise sayıları yüzlere ulaşmıştır. Türkiye Selçuklularının akabinde Karamanoğulları döneminde de Kur'an öğrenimine önem verilerek mektepler açılmış ve buralarda kıraat ilminin öğretilmesi yönünde çaba sarf edilmiştir. Dârü'l-kurralar için de diğer eğitim kurumlarında olduğu gibi vakıf geleneğine bağlı olarak eğitimin verilmiş şekline göre şartları vâkıfı tarafından konulmuştur. Vâkıfın bu istekleri ilgili dârü'l-kurranın eğitim programını oluşturmaktadır⁵⁶.

Osmanlılar Döneminde Kur'an ihtisas medreselerine genellikle dârü'l-kurra demişlerdir. Osmanlı topraklarının her tarafında çok sayıda dârü'l-kurra olmasına rağmen bu binaların büyük bir kısmı günümüze kadar varlığını devam ettirememiştir.

⁵¹ Z. Kazıcı, a.g.e., İstanbul 2004, s. 73

⁵² O. Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, I., İstanbul 1977, s. 169

⁵³ Y. Akyüz, a.g.e., Ankara 1982, s. 52vd.

⁵⁴ M. Öz, “kurrâ”, *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 445vd.

⁵⁵ N. Bozkurt, “Dârü'l-Kurrâ”, *DİA*, VII., İstanbul 1993, s. 543

⁵⁶ Y. Küçükdağ, *Konya...*, s. 2-3

IV. Medreseler

Sözlükte “okumak, anlamak, bir metni öğrenmek ve ezberlemek için tekrarlamak” anlamına gelen ders “dirâse” kökünden bir mekân ismidir. “Ders” Sâmi dillerinde kullanılan bir kelimedir⁵⁷. Bir eğitim kurumu olan medreseler en önemli bilgi üretim merkezidir.

İlk medreselerin ne zaman inşa edildiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Hz. Peygamber döneminde Medine’de Kur’an öğretimi yapılmakla birlikte, eğitim ve öğretim kurumu olarak görev yapan Mescid-i Nebevi’yi ve orada bulunan Suffe’yi medreselerin ilk modeli ve ilk üniversite olarak kabul etmek gerekir. Hz. Peygamber burada Müslümanlara dinin temel konularını ve Kur’anı bizzat öğretmekte idi. Bunun dışında bu eğitim kurumuna başka öğretmenler de tayin edilmiştir. Özellikle “ Hikmet öğretmeni” olarak anılan Abdullah İbn Sa’id İbn’il-As’da bunlar arasındadır⁵⁸.

Anadolu coğrafyasında birçok medresenin varlığı bilinmektedir. Türk- İslam devletlerine baktığımızda Anadolu’da bir şehri fethettiklerinde orada cami, medrese, zaviye inşa ederek din adamlarını ve Türk nüfusu buraya yerleştirdiklerini görürüz. Medrese denilince ilk akla gelen vezir Nizamülmülk (1018-1092) tarafından yaptırılan Nizamiye medreseleridir⁵⁹. Nizamiye medreselerinin en ünlüsü 495/1067 yılında Bağdat’ta öğrenime açılmıştır. Daha sonra Nizamülmülk ülkenin çeşitli şehirlerinde medreseler yaptırmış ve bunların devamını sağlamak için vakıflar kurdurmuştur. İlk Selçuklu medreseleri 1040 yılında Nişapur’da kurulmuştur⁶⁰.

Müslüman Türk devletleri ve Beylikleri döneminde açılan medreselerin bir kısmı zamanla harap olmuş bir kısmı ise günümüze kadar gelmiştir. Medreselerin varlıklarını devam ettirmesi ise sultanların, devlet büyüklerinin ve hayırsever zenginlerin himayesinde kurulan vakıfların geliri sayesinde olmuştur. Medreselerde zaman içinde aklî ve naklî ilimler okutulmuştur. Aklî ilimler Batı dünyasında etki yapmış Hıristiyan din adamları buradan aldıkları bilgileri kendi memleketlerine

⁵⁷ N. Bozkurt, “Medreseler”, *DİA.*, XXIX., İstanbul 1993, s. 323

⁵⁸ M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II., İstanbul 1967, s. 768 vd.

⁵⁹ Medreselerde ağırlıklı olarak Kuran, kıyas, icma, fıkıh, kelam gibi dini dersler okutulurken, Nizamiye medreselerinde hem pozitif bilimler hem de dini bilimler birlikte okutulmuştur. Bkz. N. Bozkurt, *a.g.e.*, s. 327

⁶⁰ Y. Akyüz, *Türk Eğitim...*, Ankara 1982, s. 35

taşımışlar ve geliştirmişlerdir⁶¹.

İslam eğitim sisteminin temel kurumlarından olan medreseler Osmanlılar döneminde önemli gelişmeler göstermiştir. Medreselerin bu dönemdeki denklığı günümüzde yüksek okul ve üniversite eğitimine tekabül etmektedir⁶². Osmanlılarda ilk medrese 1330'da İznik'te Orhan Gazi (1324-1362) tarafından yaptırılan⁶³ ve ilk müderrisi Kayserili Davut olan medresedir. Bunun dışında pek çok Osmanlı padişahı döneminde de medreseler kurulmuştur. Özellikle II. Murat (1421-1481) tarafından dârü'l-hadîs medresesi başta olmak üzere daha birçok medrese tesis edilmiş eğitime gerek önem verilmiştir⁶⁴.

Diğer bir Osmanlı sultanı olan II. Mehmet'in (1432-1481) İstanbul'u fethiyle başlayan yeni dönem, Osmanlı ilim hayatı ve medrese teşkilatı için önemli adımların atıldığı dönemi oluşturmaktadır⁶⁵. Yaptığı fetih ile bir çağı kapatıp bir çağı açan Fatih kendi döneminde müspet ilimler alanında yetişen bilginlere çok fazla önem vermiş, eğitim ve öğretim seviyesi yüksek düzeylere çıkarmıştır⁶⁶.

Fatih, 1463-1471 yılları arasında bir cami ve iki yanına "Sahn-ı Seman" denilen yüksek seviyede sekiz medrese ve onun arkasında "Temime" denen ve yüksek medreselere hazırlayıcı sekiz tane daha medrese yaptırmıştır. Ayrıca bir muallimhane, bir kütüphane, bir imaret ve aşevi, iki hamam, bir darüşşifa, bilginler, hocalar ve misafirler için evler, misafirlerin hayvanları için ise ahırlar yaptırmıştır. Böylece büyük bir külliye ortaya çıkmıştır. Osmanlı'nın ilmi hayatının kanıtlanması açısından değer arz eden ve idari yapılanmasında önemli rol oynayan medreselere bir diğer örnekte Süleymaniye Medresesidir. Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) İstanbul'da 1559 yılında, meşhur Süleymaniye cami ve medresesini yaptırmıştır. Pek çok bölümden oluşan bu külliye Osmanlı ilim hayatına büyük katkılar sağlamıştır⁶⁷. Konya'da bulunan medreseleri Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması* adlı eserinde şu şekilde tespit etmiştir:

⁶¹ N. Bozkurt, *a.g.m.* s. 327

⁶² M. İspirli, "Osmanlı Dönemi", *DİA.*, XXIX., İstanbul 1993, s. 327

⁶³ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1965, s. 349 vd.

⁶⁴ A. Cihan, *Osmanlı'da Eğitim*, İstanbul 2007, s. 26vd.

⁶⁵ M. İspirli, *a.g.m.*, s. 328

⁶⁶ A. Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1991, s. 47 vd.

⁶⁷ Y. Akyüz, *Türk Eğitim...*, s. 48

İplikçi, Lala Ruzbe, Gühertaş, Tacülvezir, Şeref Mesud, Büyük Karatay, Küçük Karatay, Seyfiye, Nizamiye, Atabekiyye, Pamukçular, Sırçalı, Ali Gâv, Sahib Ata Dârü'l-Hadisi/ İnce Minareli Medrese ve Kadı Hürremşah Dârü'l-Hadisi'dir⁶⁸.

Medrese programında yer alan konular ve dersleri aklî ve naklî, doğrudan ve dolaylı olarak programda okutulanlar olmak üzere sınıflandırılabilir. Hesap, hendese, hey'et⁶⁹ ve hikmet dersleriyle alet ilimler kabul edilen belâgat, mantık, kelam, sarf ve nahiv, dil ve edebiyat dersleri, ayrıca tefsir, fıkıh ve hadis dersleri okutulmuştur. Derslerde belirli kitaplar takip edilmiştir. Kitaplar Arapça ancak eğitim dilinde Türkçe kullanılmıştır. Eğitim metodu ise genellikle düz anlatım ve tekrar tarzında, bazen de soru-cevap tekniği ile tartışma tekniği şeklinde sürmüştür⁷⁰. Kademeli olarak uygulanan eğitim öğrencilerin öğrenimlerini yeteneklerine göre ihtisaslaştırmak için hiyerarşik olarak sıralanmıştır⁷¹.

Medrese görevlilerinin ve talebelerinin sayısı kurumun büyüklüğüne ve okutulan derslerin niteliğine göre değişmektedir. Başta müderrisler bulunmaktadır. Müderris talebeye ders anlatan kişidir. Bir de müderrisin yardımcısı olan muid bulunmaktadır. Öğrencilerin tahsil süresiyle ilgili genel bir kural bulunmamaktadır. Eğitimi başarıyla tamamlayan talebeye icazet verilir, kendisinde kabiliyet görülmeyen öğrenci ise eğitim kurumundan uzaklaştırılır⁷².

Türk-İslam devletlerinin ilim hayatında büyük önem taşıyan medreselerin mimari özelliklerine baktığımız zaman bu müesseselerin genellikle tek katlı, bir avlu etrafında bir dersane ile talebe odalarından oluşan kâgir binalar olduğunu görürüz. Müderris odası ve danışmend hücreleri bulunmaktadır. Medreselerin eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmesinde önemli bir unsurda buralarda mevcut vakıf kütüphaneleridir⁷³.

Medreseler ilim hayatında ve idari yapılanma başta olmak üzere pek çok alanda önemli gelişmelere zemin oluşturmuştur. Günümüzdeki yüksek öğretime eş

⁶⁸ Z. Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, Ankara 1998, s. 192-270

⁶⁹ İlm-i Hey'et; astronomi ve astroloji ilmi.

⁷⁰ M. İşpirli, *a.g.m.*, s. 328

⁷¹ A. Cihan, *a.g.e.*, s. 21vd.

⁷² N. Bozkurt, *a.g.m.*, s. 326

⁷³ A. Cihan, *a.g.e.*, s. 43 vd.

değer eğitim ve öğretimi ile çağının ilerisinde ilmi çalışmalara kaynaklık etti ise de XVII. yüzyıldan itibaren pozitif bilimlerin geri plana itilmesi, bu durumu maalesef ki tersine çevirmiştir. Zaman içinde medrese yapıları her ne kadar varlıklarını sürdürmüş iseler de işlevlerini koruyamamışlardır.

V. İhtisas Medreseleri

Çeşitli ilim dallarının ihtisas seviyesinde öğretildiği eğitim müesseseleridir. Bunlar büyük külliyelerin içinde yer alabildiği gibi bağımsız bir ilim merkezinde de faaliyet göstermişlerdir. Başlıcaları; dârü'l-hadîs, dârü't-tıb ve dârü'l-kurra'dır. İhtisas medreselerine aşağıda kısaca değinilecektir.

V.I. Darü'l-Hadis

“Yer, mekân, ev” gibi anlamlara gelen “dâr” ile “hadîs” kelimesinden oluşan Dârü'l-hadîs, hadis okutulan yer demektir. Bu müesseselere “dârü's-sünne, dârü's-sünneti'n, dârü's-sünneti'n-nebeviyye, dârü's-sünneti'n-Muhammediyye” adı da verilmiştir⁷⁴.

Kur'an'dan sonra, İslam'ın ikinci ana kaynağı olan "Sünnet" ve bunun sözlü ifadesi olan "Hadis" öğretimi büyük bir önem arzeder. Dârü'l-hadîs medreselerinde özel olarak, ihtisas seviyesinde hadisler okutulur, öğretilirdi. Bu öğretim oldukça zor ve ileri seviyede olduğundan Darülhadisler en üst düzeyde medreseler sayılırdı⁷⁵.

İslamiyet'in ilk dönemlerinde eğitim faaliyetleri daha çok mescid ve camilerde yürütülmekte idi. İbadet yeri olan mescidler, bu dönemde aynı zamanda dershane görevini de yapmakta idiler. Hadis öğretiminin ilk yapıldığı cami, Mescid-i Nebvî'dir. Hz. Peygamber döneminde Ashab-ı Suffâ, mescidin bir bölümünde hadis öğreniyorlardı. Emevîler döneminde çocuklar için "mektepler" inşa edilirken, Abbasîler döneminde ise "medreseler" tahsil müesseseleri olarak kurulmaya başlanmıştır. Bunların dışında "mecâlis" denilen ilmî toplantılar da hadîs, ilimlerinin öğretildiği yerlerdi. Bu dönemlerde, cami ve mescidler yine ilim merkezi olarak kullanılmaya devam etmiştir. Ancak; hadîs ilminin önemi dolayısıyla sonraları, hadis ilimlerinin ihtisas seviyesinde öğretildiği "dârü'l-hadîs" denilen özel müesseseler

⁷⁴ N. Bozkurt, “Dârülhadis”, *DİA.*, VII., İstanbul 1993, s. 527

⁷⁵ Y. Akyüz, *a.g.e.*, Ankara 1982, s. 52

kurulmaya başlamıştır. Bunlar bir hadis araştırma merkezi konumunda⁷⁶ idiler.

Hadisleri anlayabilmek ve tetkik edebilmek için çok iyi düzeyde Arapça bilmek ve belâgat, tefsir, usûl ve diğer şer'î ilimleri de bilmek gerekiyordu. Bunun için özel müesseseler kurulmuştur. Medreselerde okutulan derslerde icazet alan öğrencilerin kabul edildiği bu ihtisas okullarının ilki, Atabek Nureddin Mahmud İbn Zengi (541-569/1146-1174) tarafından hicrî 563 yılında Şam'da kurulmuştur. Kurucusunun adına nispetle buraya Nuriye Medresesi denilmiştir. İkincisi Musul'da kurulan bu hadis medreseleri daha sonraları çoğalmıştır. Anadolu'daki ilk dârü'l-hadîs, İlhanlılar zamanında Baş vezir Şemseddin Cüveynî'nin 670/1271-1272 yılında Sivas'ta kurduğu çifte minareli medresedir. Türkiye Selçukluları devrinde, Sahip Ata tarafından Konya'da yaptırılan ince minareli medrese, dârü'l-hadîslerdendir⁷⁷.

Osmanlılarda bu dönemde Hz. Peygamberin sözü olan hadislerin öğretimine önem vermiş daha kuruluş yıllarından itibaren dârü'l-hadîs yaptırmışlardır. İlk dârü'l-hadîsin I. Murad devrinde (1360-1389), Çandarlı Hayrettin Paşa tarafından İznik'te yaptırıldığı bilinmektedir. Kuruluş dönemi Osmanlı dârü'l-hadîslerinin en meşhuru ise II. Murad'ın (1421-1451) Edirne'de yaptırdığı dârü'l-hadîstir. İznik ve Edirne'den başka İstanbul'daki ilk dârü'l-hadîs de Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) tarafından Süleymaniye Camii'nin tam karşısında ve tabhanenin bulunduğu yerde kurulan dârü'l-hadîstir. Binası bugün de ayakta durmaktadır. Bu medrese, kubbeli bir oda, kubbesiz on dokuz odadan müteşekkildir. Süleymaniye Dârü'l-hadîs'i, paye bakımından medreselerin en yükseği olduğu için, buraya ilk tayinlerinde müderrislere yüz akçe, sonra elli daha artırılarak yüz elli akçe yevmiye verilirdi. Önemlerine göre dârü'l-hadîslerin müderrislerine verilen yevmiye on ile yüz elli akçe arasında değişiyordu. Ayrıca imkânlar nispetinde talebelere de burs veriliyordu. Meselâ, Birgi Dârü'l-hadîs'nde okuyan yedi öğrenciden her biri ayrı ayrı olan dörder akçe yevmiye alıyordu⁷⁸.

XV. ve XVI. yüzyıllar arasında Osmanlılar tarafından, on üçü İstanbul'da olmak üzere yirmi dârü'l-hadîs yaptırılmıştı. Geri kalanlardan ikisi Amasya'da, ikisi Edirne'de, diğerleri de İznik'te kuruldu. Ayrıca Anadolu'nun Konya, Aksaray, Niğde,

⁷⁶ N. Bozkurt, *a.g.m.*, s. 528

⁷⁷ Z. Kazıcı, *a.g.e.*, İstanbul 2004, s. 73

⁷⁸ A. Yardım, "Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar'da Darülhadis", *DİA.*, VII., İstanbul 1993, s. 529

Kayseri, Sivas, Alanya, Erzurum, Urfa, Adana, Tokat, Ankara, Bursa, Manisa şehirlerinde pek çok dârü'l-hadîsler vardır. Burada bahsi geçen dârü'l-hadîsler mimari özellik açısından değerlendirildiğinde “kubbeli medreseler” veya “açık avlulu ve eyvanlı medreseler” denilen yapı grubuna girerler⁷⁹.

V.II. Darü't-Tıp

Adına “darüşşifa” da denen ve tıp öğretimi yapan bu müesseseler ihtisas medreseleri arasında sayılmaktadır. İlk kez Süleymaniye Medresesi içinde bir “darü't-tıb” açılması ile tıp öğretimi başlamıştır. Bu şekilde bağımsız bir okul statüsüne kavuşmuştur. O vakte kadar bu öğretim darüşşifalarda yapılmakta idi. Darü't-tıbbın açılmasıyla birlikte burası tamamen bir hastane ve uygulama yeri olarak kullanılmaya başlanmıştır⁸⁰.

Daha sonraları II. Mahmud (1808-1839) devrine gelindiğinde ise Asakir-i Mansure-i Muhammediye'ye hizmet edecek tabip ve cerrahların yetiştirilmesi amacıyla Hekimbaşı Behcet Mustafa Efendi'nin girişimleri sonucu Mekteb-i tıbbiye kurulmuştur⁸¹. Dört sınıflı olarak planlanan okulun ilk öğrencileri Asakir-i Mansure acemilerinden veya yetenekli gençlerden seçilmiştir. Bu arada Süleymaniye Tıp Medresesi'nden pek çok talebe Mekteb-i Tıbbiyye'ye kaydolmuştur. Öğretim kadrosu maaşlı hoca, halife ve muallimlerden oluşturulmuştur. Salı ve Cuma günleri tatil günleri olarak tayin edilmiştir. Bu günlerin dışında öğrencilere, dil bilgisi ve imlâ, tıbbi bilgi ve ilaçların, hastalık ve sakatlıkların Türkçe ve Arapça tanımlarını öğretilmiştir⁸². Muallimlerden biri Fransızca okutacak ve cerrahi uygulamalar yaptıracak, diğeri ise yabancı dili ilerletmiş olanlara resimlerle anatomi ve tıp bilimine giriş dersi vermek üzere ayarlanmıştır. Her öğrenciye sınıf seviyesine göre burs da verilmektedir. Asakir-i Mansure'nin tüzüğünde her bölüğe bir cerrah verilmesi öngörüldüğünden bu alanda eleman yetiştirmek amacıyla daha kuruluş yıllarında ayrı bir cerrah sınıfı açılmıştır. İstanbul cerrahlarından yirmi kişi seçilip

⁷⁹ B. Tanman, “Mimari”, *DİA.*, XXIX., İstanbul 1993, s. 533

⁸⁰ Y. Akyüz, *a.g.e.*, s. 53 vd.

⁸¹ Belgelerde adı Tıbhane-i Amire, Darü'ttıbb-ı Amire şeklinde geçmektedir. Bkz. N. Sarı, “Mekteb-i Tıbbiye”, *DİA.*, XXIX., İstanbul 1993, s. 2

⁸² Y. Akyüz, *a.g.e.*, s. 53 vd.

eğitilerek bölüklere dağıtılmıştır. 50 şer kuruşluk aylıklı yirmi öğrenciye, kurşun çıkarma, damar bağlama, kemik kesme, kırık çıkık tedavisi gibi savaş cerrahisi ağırlıklı eğitim ve uygulamalar yaptırılmıştır.

Daha sonra Mekteb-i Tıbbiye Galatasaray'daki Enderun Ağaları Mektebine taşınmıştır. II. Mahmud'un iradesiyle Viyana'dan getirilen Karl Ambros Bernard okula muallim tayin edilmiştir. Galatasaray Mekteb-i Tıbbiyesi'nde kütüphane, görevli odaları, klinik, 300 kişilik yatakhane ve yemekhane, padişah dairesi, matbaa gibi birimlerle anatomi preparatları, tabiat tarihi koleksiyonları ve büyük bir botanik bahçesi bulunmakta idi. Öğrenciler doktora tezi imtihanları vermeye mecbur tutuldu. Yeni programı takip edemeyenlerin cerrah ve eczacı yetiştirmeleri sağlanarak eczacılık mektebinin temeli atılmış oldu⁸³.

Mekteb-i Tıbbiye'de cerrahi öğrencilerine ebelikte öğretilmekle birlikte kadınlara ebelik derslerinin verilmesi ve uygulamalar 1842 de başladı. 1845-1846 öğretim yılında ibtidaî ve idâdî ile tıp ve cerrahi dönemleri beşer yıla çıkarılınca tahsil süresi on yıl oldu. Eczacılar birinci ve ikinci sınıf olmak üzere iki tip diploma veriliyor, ebe adayları da teorik ve pratik derslere devam ediyor, ayrıca cerrah yardımcısı ve yardımcı sağlık hizmetlisi yetiştiriliyordu. 1847'de bazı tıp mezunları Avusturya'ya gönderildi ve buradaki imtihanda gösterdikleri başarı Mekteb-i Tıbbiye'deki eğitimin üst seviyede olduğunu kanıtladı. 1808 de II. Meşrutiyetin ilanını müteakip İstanbul'da iki tıp okulu birleştirildi. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, Tıp Fakültesi adıyla yeniden kuruldu. Zamanla kadroların yığılması ve yer darlığı sebebiyle burası 1967'de İstanbul Tıp ve Cerrahpaşa Tıp fakülteleri şeklinde ikiye bölündü⁸⁴. İhtisas medreseleri içinde yer alan darü't-tıbbın tarihi gelişimi kısaca bu şekildedir.

⁸³ N. Sarı, *a.g.e.*, 3 vd.

⁸⁴ N. Sarı, *a.g.m.*, s. 4 vd.

V.III. Darü'l- Kurra

“Yer, mekân, ev” gibi anlamlara gelen “dâr” ile “okuyan” anlamındaki “karî” kelimesinin çoğulu olan “kurra” kelimelerinden meydana gelen dârü'l-kurra, Kur'an'nın öğretildiği mektepler için kullanılmıştır⁸⁵. Kur'an'ı ezberlemek ve bunu muhtelif Arap lehçelerine göre yedi yahut on türlü okutmak için açılmış müesseselerdir⁸⁶. Bu müesseseler için dârülkur'an denildiği de olmuştur. Kur'an okuma ilminin esasını öğreten kurumlar olarak düzenlenmiş ve buralarda çok iyi karîler yetiştirilmesine vesile olmuştur⁸⁷. Darü'l-kurralar ihtisas medresesi konumunda olduğu için dârü'l-huffazlardan derece olarak yüksektir. Burada kıraat ilmini bitirenlere “kurrâ” denilmiştir⁸⁸. Selçuklular Döneminde kıraat ilminin okutulduğu medreselerde ve bazı türbelerin çevresinde yer alan külliyelerde hafızların Kur'an okuması için yapılan odalara da darü'l-kurra denilmektedir⁸⁹.

Sonuç olarak, yukarıda tek tek ele aldığımız dârü'l-hadis, dârü't-tıp ve dârü'l-kurra adıyla anılan bu yüksek ihtisas medreseleri, ilim hayatında büyük öneme sahip olmuş eğitim müesseselerindendir. Yüksek düzeyde hadis ilminin öğretildiği yer olan dârü'l-hadisler ile Kur'an okuma ilminin esaslarının öğretildiği dârü'l-kurralar maalesef işlevlerini koruyamasalar da bir kısmı yapı olarak günümüze kadar gelmeyi başarmışlardır. Yine dârü't-tıplar da tıp ilminin temelini oluşturan darüşşifalarda başlatılmış ve bilim alanında gelişerek günümüzdeki modern tıbbın alt yapısını oluşturmuştur.

⁸⁵ Z. Kazıcı, *a.g.e.*, s. 73

⁸⁶ O. Ergin, *Türkiye Maarif...*, I., s. 169

⁸⁷ Y. Akyüz, *Türk Eğitim...*, s. 52

⁸⁸ M. Öz, “Kurra”, *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 445-446

⁸⁹ N. Bozkurt, “Dârü'l- Kurrâ”, *DİA*, VII., İstanbul 1993, s. 543

I. DÂRÜ'L-HUFFÂZLAR'A ÖĞRENCİ HAZIRLAYAN EĞİTİM KURUMLARI

Klasik eğitim kurumlarının genelde mektep, dârü'l-huffâz, dârü'l- kurrâ, medrese ve dârü'l- hadislerden meydana geldiğini, yukarıda kısa açıklamaları ile belirtmiştik. Türk-İslam devletlerinden olan Selçuklular, Karamanoğulları ve Osmanlılar da bu eğitim kurumlarını almış, hâkim oldukları coğrafyalarda geliştirerek daha işlevsel hale getirmişlerdir. Bu sayede Müslümanların dini eğitimi için gerekli ortamı ve şartları hazırlamışlardır.

Dârü'l-huffâzlara öğrenci hazırlayan eğitim kurumları, dârü'l-huffâzın bir alt birimi durumunda olan mekteplerdir. Araştırmamızın da konusunu oluşturan dârü'l-huffâzlara devam edecek öğrencilerin öncelikle mekteplerden mezun olması gerekmektedir. Mekteplere kısaca değinecek olursak: Sözlükte “yazmak” anlamındaki “ketb” kökünden mekân ismi olan mektep “okul” demektir; daha çok “mektebe” şeklinde kütüphane içinde kullanılır⁹⁰. Asıl manası yazı yazma öğrenilen yer olup, Müslümanlarca bir çocuğun Kur'an öğrenmesi lâzım geldiğinden, hakikâtte “Kur'an öğrenilen yer” manasına gelmektedir⁹¹.

İslamiyet'in başlangıcında ilim, Kuran'dan, hadisten ve bunlardan çıkarılan hükümleri içeren fıkıhtan ibaret telakki kabul edildiği için dini bir mahiyet göstermekte idi. Bu nedenle eğitim başlangıçta camilerde veriliyordu⁹². O dönemde camiler şimdiki anlayıştan farklı olarak daha işlevsel halde birer okul konumundaydılar. Bu durum Osmanlı devletinde de aynen devam etmiştir. İlk İslam tarihinde de Mescid-i Nebevi ve camiler de birer eğitim kurumu olarak her seviyeden ilimin öğretildiği yerler olmuşlardır. Bununla birlikte zamanla eğitim konusunda bazı düzenlemelere gidilme ihtiyacı duyulmuştur. Bunun sonucu olarakta birbirinden bağımsız kabul edilebilecek mektep ve medreseler ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de mahalle mekteplerine “sıbyan mektepleri” denirdi. Cumhuriyet

⁹⁰ N. Bozkurt, “Mektep”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXIX. Ankara 2004, s. 5 vd.

⁹¹ V. Günyol, “Mektep. Maktap”, *İslâm Ansiklopedisi*, VII. İstanbul 1988 s. 652

⁹² O. Ergin, *a.g.e.*, I-II, s. 200

devrine gelinceye kadar bu mekteplere dört ila yedi yaş arası kız ve erkek çocukları devam ederdi. Hemen her mahallede bulunduğu için bu mekteplere halk dilinde “mahalle mektebi” ve çoğunun binası taştan yapılmış olduğundan da “taş mektep” adı verilirdi⁹³.

Sıbyan mektepleri, hemen hemen bütün toplumlarda görülmektedir. Bütün müesseselerin belli bir yapılış amacı olduğu gibi sıbyan mekteplerinin de Kuran’ın okunmasını öğretmek amacıyla oluşturulan bir eğitim müessesesi olduğu bilinmektedir. İbn-i Haldun’a göre çocuklara mektepte Kuran dersi vermenin amacı çocukların boyun eğebilir ve etkilenebilir olduğu bir çağda kalplerine kuran sevgisi yerleştirmektir⁹⁴. Sıbyan mekteplerinin kuruluş amacı olarak yalnızca Kuran öğrenimini göstermek elbette yetersiz olur, bunun dışında namaz kılma usullerini öğretmenin yanı sıra, ayet ve namaz dualarını öğretmek, ayrıca yazı yazdırmak olduğunu da söyleyebiliriz⁹⁵. Sıbyan mekteplerinin bazılarında yetenekli öğrencilere Kuran ve dini bilgilerin yanında güzel yazı yazma ile Arapça ve Farsça da öğretilmekteydi⁹⁶.

Sıbyan mekteplerine başlama yaşı kesin olmamakla beraber Anadolu’da çocukları dört yaşında mahalle mektebine başlatmak adetti. İstanbul’da ise mektebe başlama yaşı beş- altı arasında değişmekteydi. II. Mahmut dönemine kadar çocukların mektebe gitmesi kanuni bir zorunluluk değildi. Yayınladığı bir ferman ile 1824 yılında ilköğretimi zorunlu hale getiren II. Mahmut eğitimin üzerine gitmiştir. Bu ferman ile aileleri beş-altı yaş grubundaki çocuklarını mektebe vermeden çıraklığa vermeleri men edilmiştir. Ayrıca bunun dinen büyük bir vebal olduğu belirtilmiştir. Tanzimat’tan hemen sonra, kayıtsız şartsız herkesin altı yaşına gelen çocuğunu mektebe vermeğe mecbur tutulduğu, altı yaşını dolduran çocuğunu mektebe vermeyenlerin cezalandırıldığı ve böyle çocukları tespit için memurların tayin olunduğu görülmektedir. Sıbyan mekteplerindeki tahsil müddeti, 1846’da çıkarılan talimat ile dört sene olarak belirtilmiştir. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye

⁹³ V. Günyol, *a.g.m.* s. 655

⁹⁴ Y. Akyüz, *Türk Eğitim...*, s. 78 vd.

⁹⁵ O. Ergin, *Türkiye Maarif...*, s. 86 vd.

⁹⁶ Nitekim I. Mahmut’un (1730-1754) annesinin Galata’da yaptırdığı mektebin vakfiyesinde bir meşk hocasının çocuklara güzel yazı yazmayı öğretmesini istemiştir. I. Abdülhamit’in (1774-1789) vakfiyesinde de yetenekli çocuklara Arapça ve Farsça öğretilmesi tavsiye edilmiştir. Bkz. Y. Akyüz, *a.g.e.* s. 79 vd.

Nizamnamesi de bu müddeti dört yıl olarak belirlemiş ve mektebe devam mecburiyetini de erkek çocuklar için yedi, kız çocuklar için de altıdan başlayıp 11 yaşına kadar süreceğini esas olarak kabul etmiştir⁹⁷.

Sıbyan mekteplerinde çocukların mektebe başlamaları “ bed-i besmele” denen veya halk arasında “ âmin alayı” denen ve hocanın, mektep ve mahalle çocuklarının katıldığı ilahili, yürüyüşlü bir törenle olurdu⁹⁸. Bu şekilde çocuklarda bir heves ve heyecan meydana getirilerek büyük bir coşkunluk içinde başlayacağı mektebi törensel hale getirerek eğitimi ciddiye alması sağlanırdı. Ayrıca bu şekilde diğer çocuklar da özendirilerek aileleri teşvik edilirdi.

Evliya Çelebi, “ Seyahatname” adlı eserinde “ Der medh-i mekteb-i darü’t-talim-i sıbyan” başlığı altında Konya merkezinde XVII. yüzyılda 170 adet mektebin bulunduğu işaret etmektedir. Bu durum göstermektedir ki sayıca oldukça fazla miktarda mektep mevcuttur. O günün şartları ve anlayışına göre bu oldukça yüksek bir rakamdır. Bunlarla ilgili gerek şer’iye sicilleri’nde ve gerekse diğer arşiv kaynaklarında oldukça fazla bilgi bulunmaktadır⁹⁹. Mektebi bitiren öğrencilerin istedikleri takdirde devam edebilecekleri üst eğitim kurumlarından biri dârü’l-huffâzlardı.

⁹⁷ V. Günyol, *a.g.m.*,s. 658

⁹⁸ Y. Akyüz, *Türk Eğitim...*,s. 80

⁹⁹ E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 23 vd.

II. DÂRÜ'L-HUFFÂZLAR İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Darülhuffazlar Kur'an'ın öğretildiği, ezberletildiği mektepler için kullanılmıştır. M. Zeki Pakalın, darülhuffazı “ hafız yetiştiren yerlere verilen ad” olarak tanımlamıştır¹⁰⁰. Yahya Akyüz ise bu okullarda öğrencilere Kur'an ezberi ile birlikte tecvid kurallarının da öğretildiğini söylediğine bakılırsa gerçekten de bu eğitim kurumları mekteplerin devamı biçiminde öğrencilere Kur'an'ın ezberletildiği eğitim kurumları olduğu anlaşılmaktadır.

İslamiyet'in temel kaynağı olan Kur'an'ın öğretilmesi ve ezberletilmesi Müslümanlarca gereklilik sayılmıştır. Aynı zamanda bu faaliyet kutsal görülmüştür. İlk Kur'an öğretimini Hz. Peygamber başlatmış ve bizzat ashabına öğretmiştir. Daha sonra diğer İslam ülkeleri de bu geleneği devam ettirmiştir. Başlangıçta Kur'an derslerinin, sıbyan çocuklarında olduğu gibi, daha yüksek düzeydeki öğrencilere camilerde verildiği bilinmektedir. Camilerin dışında “darü'l-Kur'an” adıyla müstakil okulların kurulmasına ancak X.yüzyılın sonunda rastlanılmıştır. Diğer İslam devletleri gibi Selçuklular da kıraat ilmine önem vermişler, bununla ilgili tesis ettikleri öğretim kurumlarına “dârü'l-huffâz” adını koymuşlardır. Bu geleneği devam ettiren Karamanoğulları ve Osmanlılar da Kur'an okuma ilmine önem vererek aynı isimde mektepler açmışlardır¹⁰¹.

Kur'an'ı ezberleme yani hafızlık İslam toplumlarında önemli bir paye olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle bir çocuk hafız olduğu zaman, gösterişli bir tören düzenlenir ve törene katılanlara yemek verilirdi. Ayrıca hafız ve yakın arkadaşlarına yeni elbiseler yapılır, arkalarına da şallar örtülür, hafız efendiye ve ailesine imrenerek bakılırdı. Bu sıcak ve yakın ilgi, çocukları hafızlığa özendiren önemli bir teşvik olarak görülmelidir¹⁰².

¹⁰⁰ M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I*, İstanbul 1971, s. 399

¹⁰¹ Y. Küçükdağ, “Konya’da Hacı Ali Efendi Dârü'l-Kur’ası ve Vakfîyesi”, *a.g.e.*, Konya 2004, s. 397

¹⁰² C. Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri, 1900-1924*, Konya 1998, s. 127

İKİNCİ BÖLÜM

ESKİ TARİHLİ OLUP XVIII. YY'DA BELGELERDE GEÇMEYEN KONYA DÂRÜ'L-HUFFÂZLARI

İslamiyet'in başlangıcında ilim, Kur'an'dan, hadisten ve bunlardan çıkarılan hükümleri içeren fıkihtan ibaret kabul edildiği için dini bir mahiyet göstermekte idi. Bu nedenle eğitim başlangıçta camilerde veriliyordu¹⁰³. Buradan da anlaşılacağı gibi mescidler, camiler birer eğitim yuvaları idi. İlerleyen dönemlerde vakıf geleneğinin ortaya çıkması ile daha sistemli idari yapılar meydana gelmiş, eğitim-öğretim buralarda oluşturulan medreselerde devam etmiştir.

Bu bağlamda eğitim - öğretim alanında vakıflar devreye girmiştir. Vakıflar, insanlık tarihi kadar eski ve çok önemli konuma sahip kurumlardır. Toplumsal hayatın başlayıp yardımlaşma ve kalıcı olma fikri geliştikçe kurumsallaşma zorunluluğu da kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede hem yardımlaşmanın güzel bir örneği ve hem de kalıcı olmanın sağlam bir numunesi olan vakıflar doğmuş ve ilk çağlardan günümüze kadar pek çok değerli eserler meydana getirip gelecek nesillere ulaşmasını sağlamışlardır. İnsanların yalnız başına yapamayacağı yol, köprü, ibadet yeri, su kaynakları, mezarlıklar gibi yerler ancak yardımlaşma ile gerçekleştirilecek hizmetlerdir. Daha sonraki yıllarda bu hizmetler dinî veçhe kazanarak ibadethaneler, yoksullara yardımcı olmak için aşevleri ve bakımevleri, yolcuların kalması için kervansaraylar yapılmaya başlanmış, bunların ihtiyaçlarının karşılanması ve devam edebilmesi için gelir kaynağı olarak sürekli bağışlar yapılmıştır. Bunlar zamanla vakıf hâline gelmiştir¹⁰⁴.

İslamiyet'in gelişi ve yayılışından sonra vakıflar daha çok dinî bir kuruluş olmuştur. İslamiyet'te ilk vakfi yapanın Hz. Peygamber olduğu bilinmektedir. Hicretin 3. yılında Medine'de hurma bahçelerini vakfetmiş ve bunların gelirlerinin

¹⁰³ O.Ergin, *Türk Maarif Tarihi, I-II.*, İstanbul 1977, s. 200

¹⁰⁴ S.A.Kahraman, *Karaman Vilayeti Vakıfları*, Kayseri 2009, no:64, s. 1 vd.

bir kısmını zamanın ihtiyaçlarına, bir kısmını gelip geçen yolcuların ihtiyaçlarına, bir kısmını da yoksullara bağışlamıştır. Hz. Peygamber'den sonra sahabeler de birtakım vakıflar kurmuşlardır. Hz. Peygamber ile başlayan Müslümanlardaki vakıf geleneği, Türklerin İslâmlaşmasıyla daha da yerleşmiş ve sosyal hayatın her yönünü kapsar hale gelmiştir. Selçuklular, Anadolu beylikleri ve özellikle Osmanlılar döneminde vakıf geleneği ve hizmetleri zirveye çıkmıştır. Her medenî müessesenin mükemmelleştiği ve zirveye çıktığı gibi vakıflar da en mükemmel, en güzel ve en olgun örneklerini Osmanlılar zamanında vermiştir. Osmanlı coğrafyasının her köşesinde bu müesseselerin en güzel örneklerini görmek mümkün olur. Devletlerin imkânları içinde hizmet sağlayamadığı yerlerde vakıflar imdada yetişmiş ve insanlık tarihi açısından önemli hizmetler yapmışlardır¹⁰⁵.

Kur'an, İslam Dini'nin temel kaynağı olduğu için onun öğretilmesi ve ezberletilmesi ibadet kabul edilmiş; bu konuda ashabına Hz. Peygamber daha hicretten önce eğitim vermeye başlamıştır. O dönemde Kur'an dersleri, küçük yaştaki çocuklarda olduğu gibi, büyük öğrencilerde camide verilmiştir. X. yüzyıldan sonra camilerin dışında “dârü'l-kur'ân” adı verilen ayrı binalar yaptırılmıştır. Diğer İslam devletleri gibi Selçuklular, bu eğitim kurumunu devam ettirmişler, ancak adını “dârü'l-huffâz” şeklinde değiştirmişlerdir. Dârü'l-huffâz Beylikler ve Osmanlılarca da önem verilen eğitim kurumları olmuş, büyük kentlerde çok sayıda dâr'ül-huffâz inşa etmişlerdir.

Karamanoğulları da başta merkez Konya olmak üzere, XIV ve XV. yüzyıllarda hüküm sürdükleri Orta Anadolu'daki şehir ve kasabalarda dâr'ül-huffâzlar açmışlardır. Konya şehir merkezinde Selçuklu devrinde inşa edilen medreseler, ihtiyaca cevap verecek sayıda bulunduğu için olacak ki medreseden çok dâr'ül-huffâz yaptırmışlardır. Dâr'ül-huffâzlarda mekteplerin üstünde eğitim verilirdi¹⁰⁶.

I. Fatih Dönemi Konya Dârü'l-Huffâzları

¹⁰⁵ S.A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 1 vd.

¹⁰⁶ Banisi düzenlediği vakfiyede ne okutulacağını yazdırırdı. Öncelikle çocuklara Kur'an talim ettirilirdi. Ayrıca lügat, fıkıh ve bazı “ma'kulat-ı muhtasara” yani kısa akli bilgiler okutulurdu. Bkz. Y.Küçükdağ, *Konya Darülkurraları*, Konya 2014, s. 7-8

Konya’da az da olsa dârü’l-huffâzlar da eğitim vermeye daha Türkiye Selçukluları’ndan itibaren başlanmıştır. Bununla birlikte bu eğitim kurumlarının sayısı Karamanoğulları idaresinde oldukça artmıştır. Konya Osmanlı sınırları içinde 1467’de alındığında 19 dârü’l-huffâz mevcuttu¹⁰⁷. Bu dârü’l-huffâzların özelliklerine değinilmeden sadece isimleri verilmekle yetinilecektir.

Fatih Döneminde (1451-1481), Feridun Nafiz Uzluğ’un, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, isimli kitabında da belirttiği gibi bu Darülhuffazların adları şu şekildedir: Lâl Paşa, Sırâceddin-i Urmevi oğlu Kadı İmadeddin, Zerger Ahmed, Sultan Alâeddin kızı Ferhuniye Fatıma Hatun, Yusuf Ağa Has, Alâeddin Paşa kızı Hondi Hatun, Bayazid Hanoğlu Sultan Mehmet Han kızı İlaldı Hatun, Sodon Ağa, Hoca Selman, Hacı Mehmet oğlu Hacı Yahya, Demirkapı, Hatipli oğlu, Sahip Ata, Sungur Ağa, Nefise Hatun dârü’l-huffâzlarıdır¹⁰⁸.

II. II. Bayezid Dönemi Konya Dârü’l-Huffazları

II. Bayezid döneminde (1481-1512) , Konya’da on dârü’l-huffâz daha ortaya çıkmıştır¹⁰⁹. Bunlar: Şeyh Ali oğlu Pir Ali, Ömer Bey kızı Paşa Hond, Ahmed Bey kızı Hond Hatun, Hoca Mezid, Hoca İbrahim, Hacı Hüseyin, Bağdat Hatun, Pir Hüseyin Bey, Ebulfazl, Gömeç Hatun dârü’l-huffâzlarıdır¹¹⁰.

II. Bayezid döneminden sonra bu dârü’l-huffâzlara altı tanesi daha eklenmiştir. Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre bu dârü’l-huffâzlar Kanuni dönemine rast gelmektedir. Aşağıda bu döneme ait dârü’l-huffâzlarında ismi verilecektir.

III. Kanuni Dönemi Konya Dârü’l-Huffazları

Konya’da 1930’dan önce inşa edilen dârü’l-huffâzlar Kanuni dönemine (1520-1566) denk gelmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan dârü’l-huffâzların adları

¹⁰⁷ Y. Küçükdağ, *a.g.e.*, s. 8 vd.

¹⁰⁸ F.N. Uzluğ, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958, s. 14

¹⁰⁹ Y. Küçükdağ, *a.g.e.*, s. 8 vd

¹¹⁰ F.Coşkun, *883/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tarir Defteri*, İstanbul 1996, s. 26

şunlardır: Hacı Hasan, Şükran, Hoca Ömer, Emirze Bey, Ahmed Bey, Köle Hasan oğlu Hacı İbrahim¹¹¹.

Konya'daki birçok dârü'l-huffâz genelde bir türbenin içinde konumlanmıştır. Ve şartları vâkıfın isteği doğrultusunda belirlenmiştir. Burada en önemli şart hafızların Kur'an okumalarıdır. Ancak bunların vakfiyelerinde Kur'an dışında herhangi bir şeyin okutulacağına dair kayıt bulunmazdı.

Fatih döneminde (1451-1481), türbe olarak gösterilen Gömeç Hatun ve Pir Hüseyin Bey türbelerinin, II. Bayezid'in vakıf tahriri sırasında dârü'l-huffâz olarak kaydedilmesi bunu göstermektedir. Yine içinde türbede bulunan Pir Esad Zaviyesi'ndeki dârü'l-huffâz, ne Fatih ne de II. Bayezid dönemi vakıf kayıtlarında mevcuttur. En erken XVIII. yüzyıldaki belgelerde adı geçmeye başlamıştır. Şadi Bey, Şeyh Hasan-ı Rumi zaviyelerindeki dârü'l-huffâzlarla Şems-i Tebrizi Dergâhı'ndaki İshak Bey Dârü'l-huffâzı da aynı şekilde sonradan ortaya çıkmıştır. Belgeler, Osmanlı idaresindeki Konya'da dârü'l-huffâzların inşasına devam edildiğini göstermektedir¹¹².

¹¹¹ S.A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 101

¹¹² Y. Küçükdağ, *a.g.e.*, s. 8-9

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÂRÜ'L-HUFFÂZLAR'IN EĞİTİM-ÖĞRETİM FALİYETLERİ Ve GÖREVLİLERİ

I. DÂRÜ'L-HUFFÂZLAR'DA EĞİTİM- ÖĞRETİM

Selçuklular döneminde inşa edilmiş olan medreselerde olduğu gibi dârü'l-huffâzlarda da eğitim ve öğretime dair kurallar bu kurumları yaptırımlar tarafından belirlenmiştir. Bu kaideler hazırlanan vakfiyelere kaydedilmiştir. Ve bu esaslara göre eğitim-öğretim yapılması yönünde dikkatli davranılmıştır. Selçuklulardaki bu geleneği tabiatıyla Karamanoğulları da devam ettirmiştir. Aynı kuralları Osmanlılar geliştirerek sürdürmüşlerdir. XVIII. yüzyılda Konya'da bulunan dârü'l-huffâzlarda da bu şekilde vakıflar tarafından vakfiyelerde belirlenmiş prensipler dairesinde eğitim-öğretim sürdürülmüştür.

I.I. Dârü'l-Huffâzlarda Eğitim Gören Öğrencilerin Sayısı

Dârü'l-huffâzlardaki öğrenci sayısı konusunda belli bir rakam sınırlaması görülmemektedir. Çünkü bu durum, dârü'l-huffâzlar arasında değişiklik gösterebilmektedir. Konya'da Süleyman oğlu Selman, yaptırdığı darü'l-huffaza alınacak öğrenci sayısını on olarak vakfiyesinde belirlemiştir¹¹³. Hacı Ali Efendi dârü'l-huffâzına da aynı sayıda öğrenci alınmasını istemiş sayıyı sınırlı tutmuştur¹¹⁴. Hondi Hatun Dârü'l-Huffâzı'nda öğrenci sayısının üç olarak belirlendiğini görüyoruz¹¹⁵. Yine Turgutoğulları'ndan Erdoğan Bey'in Larende'de yaptırdığı dârü'l-huffâzda da öğrenci sayısı üç olarak kaydedilmiştir¹¹⁶.

Dârü'l-huffâzlarda sayının oldukça az tutulması, öğrencilerin Kur'an ilmini en iyi şekilde öğrenebilmeleri, kurumda görev yapan hocaların onlara fazla zaman

¹¹³ KŞS. No. 8, s. 240

¹¹⁴ VAD, no. 594, s. 11

¹¹⁵ VAD, no. 591, s. 109

¹¹⁶ VAD, no. 605, s. 162

ayırabilmesi ve bir ihtisas medresesi durumundaki dârü'l-kurralara geçecek öğrencilerin daha iyi yetişmesi içindir¹¹⁷. Vakıf gelirlerinin bir kısmı ile öğrencilerin ihtiyaçları karşılanmaktadır. Sayının düşük tutulmasında elbette bunun da etkisi vardır. Dârü'l-huffâzlara ait gelirlerin durumuna göre öğrenci sayılarının belirlenmiş olabileceği muhtemeldir. Hondi Hatun Türbesi'nde cüz okuyacak hafız öğrencilerin sayısının üçle sınırlandırılmıştır. Bu gibi durumlar öğrenci sayısının gelir ile alakalı olduğunu ortaya koymaktadır¹¹⁸.

I.II. Dârü'l-Huffâzlarda Eğitim Gören Öğrencilerin Yaş Durumu

Mekteplerde eğitimini tamamlayan öğrenciler daha önce de belirtildiği gibi bir üst kurum olan dârü'l-huffzâlara devam ediyorlardı. Burayı bitirdikten sonra ise bir ihtisas medresesi konumundaki dârü'l-kurralara isteyen öğrenciler devam etme şansına sahiptiler. Dârü'l-huffzâların bir alt kademesi olan mekteplere başlama yaşı dört ile yedi yaş arasında değişmekteydi. Mekteplerde öğrencilere verilen eğitimin dört yıl¹¹⁹ boyunca sürdüğü düşünülürse bu durumda dârü'l-huffâzlara başlayan öğrencilerin yaşının 9 ile 11 civarında olduğu söylenebilir. Bu konuda kesin bir sınırlama yoktur.

I. III. Dârü'l-Huffâzların Ders Programları

Ders programı, eğitim-öğretimin ilk basamağı olan sıbyan mekteplerinde, çocuklara yukarıda da belirtildiği gibi Kur'an-ı Kerim'i tecvid kurallarına uyarak okumasını öğretmek, namazın usulüne uygun bir şekilde kılınmasını ve yazı yazmasını öğretmek idi. Bununla birlikte bazı mekteplerde yetenekli öğrencilere Arapça ve Farsça gibi dillerin de öğretilmesi söz konusu idi. Mekteplerin bir üst kurumu konumunda bulunan dârü'l-huffâzlarda ise öğrencilere Kur'an-ı Kerim hıfz'ettirilir¹²⁰ ve tecvid kuralları öğretilirdi¹²¹. Aynı zamanda bazı dârü'l-huffâzlarda

¹¹⁷ O. Ergin, *Türkiye Maarif...*, s. 169

¹¹⁸ VAD, no. 591, s. 109

¹¹⁹ V.Günyol, *a.g.m.*, s. 657vd.

¹²⁰ C. Arabacı, *a.g.e.*, s. 127

¹²¹ Y. Akyüz, *a.g.e.*, s. 68

lügat, fıkıh ve bazı pozitif ilimler de ders olarak okutulmaktaydı¹²². Bu durumdan şunu anlıyoruz ki dârü'l-huffâzlarda öğrencilere yalnızca Kur'an ezberletilmeyip, içinde buldukları ortamın gereği olarak daha aktif daha düzeyli olabilmeleri için gerekli olan eğitim verilmekteydi.

I.IV. Dârü'l-Huffâzların Eğitim Takvimi

Dârü'l-huffâzlarda eğitim-öğretim sabah saatlerinde başlamaktadır. Güneşin doğmasıyla birlikte talebeler ilmî faaliyete geçmiş olurlardı. Bu durumda öğrencilerin zihinlerinin açık olduğu bir zaman diliminde ve zinde oldukları bir anda derslere başlandığı görülmektedir. Böylece öğrencilerin Kur'an ezberlerini daha kolay yapmaları sağlanmıştır. Zamanlama bu açıdan büyük önem taşır. Eğitim yuvaları, günümüzdekine benzer şekilde haftanın belirli günlerinde tatil edilirdi. Böylelikle öğrencilerin dinlenebilmeleri için fırsat tanınmış olmaktadır.

Dârü'l-huffâzlar arasında eğitim-öğretim günleri ve tatil günleri eş zamanlı değildi. Zira yönetimlerin bu konuda kesin bir uygulaması bulunmamaktaydı. Dârü'l-huffâzlarda eğitim-öğretim faaliyetleri ve tatil günleri, bunları kuran vâkıfların isteklerine göre belirleniyordu. Bu duruma birkaç örnek gösterecek olursak Hoca Selman'ın Konya'da yaptırdığı dârü'l-huffazâda derslerin kuşluk vaktinde başladığını görürüz¹²³. Cuma günleri genellikle tatil günlerini oluşturmaktadır. Vakfiyelerden anlaşıldığı üzere Ramazan ve Kurban bayramları da tatil günleri içerisinde yer almaktadır. Nitekim Konya'da bulunan Hacı Ali Dârü'l-huffâzı'nda Cuma günleri ile bayram günleri haricinde eğitim-öğretimin devam ettiğini görmekteyiz. Hondi Hatun Dârü'l-huffâzı'nda ise öğrencilerin her gün buraya devam etmeleri gerektiği belirtilmiş fakat herhangi bir tatil günü belirtilmemiştir¹²⁴. Nasuh Bey'in Konya'da¹²⁵ ve Erdoğan Bey'in Larende'de yaptırdığı dârü'l-huffzâlarda ise yalnızca pazartesi ve perşembe günleri eğitimin devam edeceği belirtilmektedir. Bununla birlikte bu tür eğitim müesseselerinde örf

¹²² VAD, no. 583, s. 23

¹²³ VAD, no. 583, s. 23

¹²⁴ VAD, no. 591, s. 109

ve adetlere göre bazı günlerde de eğitim-öğretime ara verildiği görülmektedir¹²⁶.

Eğitim kurumlarındaki bu tür farklı uygulamalar tatil günleri konusunda birliğin bulunmadığını göstermektedir. Yukarıda verilen bilgilerde de görüldüğü gibi dârü'1-huffâzlar da uzun süreli tatil uygulamaları yoktur. Günümüz eğitim sisteminde olduğu gibi yarıyıl tatili ve yaz tatili günleri görülmemektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki dârü'1-huffzâlarda eğitim yıl boyu devam etmektedir. Bu uygulama ile eğitimde süreklilik sağlanmış, uzun tatil günleri boyunca öğrencilerde görülebilecek soğumalar engellenmiş ve ezberlerin unutulmaması konusunda hassasiyet sağlanmış olmaktadır.

I.V. Öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanması

Türk-İslam devletlerine baktığımız zaman eğitim sisteminde eskiden beri süregelen bursluluk geleneği görülmektedir. Osmanlılar'da da XVIII. yüzyılda öğrencilere yönelik her türlü eğitim hizmeti ücretsizdi. Eğitim-öğretimin yanında öğrencilerin iâşe ve diğer ihtiyaçları, vakfiye ve belgelerden anlaşıldığı üzere ücretsiz giderilmekte idi. Aynı dönemde Konya dârü'1-huffâzlarında da durum bu şekilde devam etmektedir. Konya'daki dârü'1-huffâzların tamamında olmasa bile bazılarında öğrencilerin barınma ihtiyacı da düşünülmüştür. Aşağıda buna dair örnekler verilecektir.

Mesela Hoca Selman dârü'1-huffâzı'nda, dârü'1-huffâzın her iki yönden bitişiğine ikişer katlı birer ev yaptırılmış ve bu evler öğrencilerin kalması için tahsis edilmiş, rahat bir ortamda eğitim yapmalarını sağlanmaya çalışılmıştır. Evlerin odalarının öğrencilerin seviyelerine göre ayrıldığı görülmekte ve ihtiyaçları da vakfın giderlerine göre karşılanmaktadır¹²⁷. Öğrencilerin kaldıkları odalarda bu şekilde sınıflara ayrılması seviye uygulamasının yapıldığını göstermektedir. İşbirlikli öğrenme için uygun ortam oluşturulmuştur. Bu şekilde birbirini destekler mahiyette uygun hayat şartları sunulduğu söylenebilir. Dârü'1-huffâzların bânileri, öğrencilere burs vererek onların ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmuşlardır. Bu şekilde

¹²⁶ VAD, no. 594, s. 11

¹²⁷ KŞS, no. 8, s. 240

öğrencilerde maddî kaygıların oluşmasının önüne geçilerek onların kendilerini derslerine adapte etmeleri sağlanmış oluyordu. Böylelikle zihni başka yerlere dağılmayan öğrenci kendini dersine daha kolay verebiliyordu. Bir taraftan öğrencilerin ihtiyaçları karşılanırken diğer taraftan da onların hazır yiyeceğe alışmalarını engellemek için belli başlı işler verilerek kendi harçlıklarını çıkarmaları için imkânlar sunuluyordu. Mesela öğrenci sabah namazından sonra vakfı yaptıranın ruhuna vakfiyede belirtilen sayfada Kur'an okuyarak günlük harçlığını alıyordu. Konya'da Hondi Hatun Dârü'1-Huffâzı'ndaki öğrencilere, karşılığında vakıf gelirlerinin beşte birini kendi aralarında paylaşacakları vâkıfın ruhu için her gün erkenden Kur'an okumaları şartı getirilmiştir.¹²⁸

Hacı Ali Dârü'1-Huffâzı'nda ise şöyle bir uygulama söz konusudur: Vakfa ait bir dükkânın gelirleri, buradaki öğrencilere tahsis edilmiştir¹²⁹. Konya dışındaki dârü'1-huffâzlarda da benzer uygulamalar görülmektedir. Genellikle cüz okuyanlara müteveli tarafından ücretleri verilmiştir. Hacı Mustafa Bey'in yaptırdığı dârü'1-huffâzda ise günde dört cüz okuyan talebelere birer dirhem verilmekteydi¹³⁰. Dârü'1-huffâzlarda eğitim- öğretim görenlerin bu şekilde ihtiyaçlarının karşılandığı bilinmektedir. Tabiatıyla bu sayede eğitimin sürekliliği sağlanmıştır.

¹²⁸ VAD, no. 591, s. 109

¹²⁹ Y. Küçükdağ, *a.g.m.*, s. 413

¹³⁰ VAD, no. 583, s. 23

II. KONYA DÂRÜ'L-HUFFÂZLARIN'DA ÇALIŞAN GÖREVLİLER

Gerek eğitim- öğretim alanında, gerekse diğer her türlü sahada olduğu gibi bir kurumun da düzenli bir şekilde varlığını devam ettirebilmesi için çalışanlarının görevlerini eksiksiz yerine getirmesi gerekir. Herkesin kendi uzmanlık alanı sayılan görevinde elinden gelen özveriye göstermesi bir gerekliliktir. İşler ancak vazifenin hakkıyla yerine getirilmesi sonucu yolunda yürür. Bu şekilde devam eden bir müessese kuruluş amacına hizmet edebilir, işlevselliğini yerine getirebilir. Aşağıda Konya dârü'l-huffâzlarında eğitim- öğretim işlerine bakan görevliler ve vakıf çalışanları incelenecektir.

II. I. Eğitim- Öğretim işlerine Bakan Görevliler

Elbette ki bu müesseselerde eğitim-öğretim işlerine bakan görevliler bulunmaktadır. Tabiatıyla bu vazifelilerin uyması gereken kurallar olduğu gibi işlerin yürümesi içinde görevlilerin maişetlerini temin etmesi gerekmektedir. Dârü'l-huffâzlarda eğitim işlerine bakan görevliler şeyhü'l huffâz ve muiddir.

II. I. I. Şeyhü'l-Huffâz / Müderris

Dârü'l-huffâzın baş hocası, ilk müderrisi Şeyhü'l huffâzdır. Dârü'l-huffâzın en yetkin kişisidir. İslam âleminde genel olarak ilim tahsilinde kitaplardan ziyade müderrise ehemmiyet verilmiştir. İlim tahsil etmek isteyenlere, her şeyden önce iyi bir müderrise talebe olması tavsiye edilmiştir¹³¹. Nitekim Konya'da ki Hacı Ali Dârü'l-Huffâzı vakfiyesinde şeyhü'l- huffâz, hafızların başı olarak tanıtılan kişidir¹³². Şu halde şeyhü'l-huffâz'ın öğrencilerin kur'an ezberlerini yaptırın ve takip eden ayrıca ders hususunda öğrencilerle ilgilenen onları kontrol eden kişi olduğu görülmektedir. Bahsi geçen vakfiyede şeyhü'l-huffâzlarda aranan özellikler de belirtilmiştir. Buna göre şeyhü'l-huffâz, kendi soyundan gelen ve bunlar içerisinde

¹³¹ İ. Kutlu, *XIX. Yüzyılın ilk Yarısında Konya Medreseleri*, S. Ü. S. B. E. Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Konya 1992

¹³² Y. Küçükdağ, *a.g.m.*, s. 406 vd.

en ehil olanı vazifeye getirecektir. Eğer evlatlarından bu işin ehli olabilecek kapasitede birisi yok ise bu göreve dışarıdan sınavla birisi seçilecektir. Dârü’l-huffâzlarda ders veren hocada işini düzgün yapma şartının aranması ve gerektiğinde imtihana başvurulması, bu işte adam kayırmanın önüne geçildiğini gösterir. Bu eğitim müesseselerinin ne kadar ciddiye alındığını da ortaya koyması bakımından önemlidir. Ancak ne yazık ki şunu da belirtmeliyiz ki bu durum zamanla değişikliğe uğramış, her kurumda kendini gösteren tekелci uygulamalar eğitim sistemine de yansımıştır. Bu zihniyet diğer dârü’l-huffâzlara da yansımış olup Hacı Ali Dârü’l-Huffâzı ve Tacü’l-Vezir Dârü’l-Huffâzı’nda eğitime yönelik görevler babadan oğula geçen bir duruma dönüşmüştür¹³³.

II. I. II. Muid

Muidlerin, müderrislerin derslerini tekrarlatan, onun derslerini açıklayan ve derste disiplini sağlayan¹³⁴ kimsedir. Muidlere vazifeleri müderrisin dersi bittikten sonra başlaması bakımından müzakereci de denirdi. Muid bu günkü asistan pozisyonundadır. Mevkisi, müderrisin altında talebenin ise üstünde belirlenmiştir¹³⁵. Muid dersi dinlemek için talebelerle birlikte oturur; ancak bir kısım talebeye dersi anlatmak, onlara faydalı olmak ve ders verilip bittikten sonra dersi tekrar etme gereğini yapmak bakımından ayrı bir özelliği vardır. Müderrisin işi bitince, muidin vazifesi başlamaktadır. Dersin zor kısımlarının açıklanması veya ilk defasında anlaşılmayan güç olan noktaların öğretilmesi hususunda diğer öğrencilere yardım etmek muidin görevidir. Bu durum günümüzdeki “tutor destekli” eğitime benzetilebilir.

Hacı Ali Efendi dârü’l-huffâzı vakfiyesinde¹³⁶ de muidin yaptığı bu görevi yapacak bir öğrencinin belirtildiği görülmektedir. Vakfiyeye göre müderrise

¹³³ Nitekim Hacı Ali Efendi’nin, yukarıda belirtildiği üzere Şeyhü’l huffâz’ın öncelikle kendi neslinden ehil olanlara verilmesi isteği zamanla istismara uğramıştır. Zira dârü’l-huffâz’ın hocası ölünce yerine kendi oğulları atanmaya başlamış ve aileye yönelik tekелci bir zihniyet oluşmuştur Bkz. *BOA, Cevdet Maarif*, no.3123 - *BOA, Cevdet Maarif*, no. 1899; no. 8930

¹³⁴ C. Baltacı, “Osmanlı Devletinde Eğitim ve Öğretim”, *Türkler*, XI, Ankara 2002, s. 447vd.

¹³⁵ İ. Kutlu, *XIX. Yüzyılın ilk Yarısında Konya Medreseleri*, SÜSBE., Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 1992

¹³⁶ *VAD*, no. 591, s. 11

yardımcı olacak bu öğrenci, 16 yaşının altında bulunmayacak ve dârü'l-huffâzda ders gören öğrencilerin en niteliklisi seçileceği belirtilmiştir. Yaşça büyük olmasının istenmesi, diğer öğrencilerden farklı olmasını ve böylelikle yardımcının sözünün diğer öğrenciler tarafından dinlenmesini sağlamak amacıyla düşünüldüğü söylenebilir. Bununla birlikte yardımcının öğrencilerden seçilmesi ise öğrencilerin benimsedikleri birinin derslerine daha iyi yardımcı olacağı düşünüldüğündendir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu durum günümüzdeki modern öğrenme kuramlarından olan tutor destekli öğretime benzerlik göstermektedir. Vakfiyede belirtildiği üzere muidin öğrencilerin en liyakatlısı arasından seçileceği kuralı zamanla değiştirilmiştir. Nitekim 1252-1836 yılında yapılan bir atama kaydına göre bu vazifeyi yapan Hafız Ahmet kendi isteği ile vazifesinden feragat etmiş ve yerine oğlu Hafız Mehmet üç akçe ücret ile atanmıştır¹³⁷. Şu halde muidlik vazifesinde de şeyhü'l-huffâzlık görevinde olduğu gibi aile tekeline dayalı bir anlayışın hâkim olduğu görülmektedir.

Şeyhü'l-huffaz'ın yanında muidler de düzenli maaşlarını alırlardır. Muidlere yaptıkları bu görev karşısında günlük üç dirhem ücret verilmekteydi¹³⁸. Bu ücretin, diğer vakıf görevlilerinde olduğu gibi vakıfların gelir durumuna göre her dârü'l-huffâzda farklı uygulanmaktadır. Aynı kişi muidlikle beraber kâtiplik, nazırlık ve cabilik gibi görevlerde yapabilmekteydi¹³⁹. Böylelikle muidin gelir düzeyi yükseltilmeye çalışılmıştır. Muidlik, 1908 tarihinden sonra idadi programlarının bir parça genişletilmesi suretiyle vücuda getirilen sultanilerde de aynı vazifeyi görmek üzere ihdas edilmiş sonra da kaldırılmıştır¹⁴⁰.

II. II. Vakıf görevlileri

¹³⁷ BOA, *Cevdet Maarif*, no. 3123

¹³⁸ BOA, *Cevdet Maarif*, no. 2848

¹³⁹ BOA, *Cevdet Maarif*, no. 3123

¹⁴⁰ İ. Kutlu, *a.g.e.*, s.28 vd.

II. II. I. Mütevellî

Mütevellinin manası “birinin yerine geçen, bir vakfın idaresi kendisine verilen kimse”¹⁴¹ olup kurumun en üst seviyede ki idaricisi ve temsilcisi olarak kullanılmaktadır. Vakfın ilk mütevellisinin genelde o kurumu vakfeden kişi olduğu görülmektedir. Kendisinden sonra neslinden gelenler bu görevi devam ettirirlerdi¹⁴². Bu durum, bazen vâkıfın soyundan gelenlere iş bulma düşüncesinde olduğunu da gösterebilmektedir.

Mütevellinin vazifelerine gelince, en mühim olanı müessesenin devamını sağlamaktır. Bunun başında da kurumun bakım ve onarımı gelmektedir. Mütevellinin ikinci görevi, vakfiyede belirtilmiş kişilere ücretlerini tam olarak vermektir. Aynı zamanda bu görevlilerin aldıkları parayı hak edip etmediklerini kontrol etmek ve kurumun gelir kaynaklarını işletmek de mütevellinin görevleri arasında yer almaktadır. Mütevellinin diğer bir görevi de kurumun gelirlerine müdahale olursa, mahkemede kurumun haklarını savunmaktır¹⁴³.

Mütevellilerin kendi aldıkları gelire baktığımızda ise vakıfların gelir durumlarına göre farklı farklı ücret aldıkları görülmektedir. Mesela Konya’daki Sinan Ağa dârü’l-huffâzı mütevellisi günlük iki akçe¹⁴⁴ alırken, yine aynı şehirdeki Yusuf Ağa dârü’l-huffâzı mütevellisi yıllık gelirlerden bir hisse ve vakıf mahsülünden beşte birini almaktadır¹⁴⁵. Bu gelir farklılığının dışında bir vakfın biri aynı diğeri nakdî ücret vermekte olduğu da görülmektedir. Bu da o dönemin ekonomik durumu hakkında bize bilgi vermektedir. Bazı vakıfların ekonomik sorunları ücretlere yansımış olacak ki ödeme konusunda sıkıntı çekmektedirler ve bu sebeple görevlilerin ücretlerini aynî olarak ödeme yoluna gitmişlerdir.

¹⁴¹ F. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 2004, s. 787

¹⁴² Nitekim 832-1428 yılında bir dârü’l-huffâz inşa ettiren ve bu dârü’l-huffâza vakıflar tahsis eden Süleyman Oğlu Hoca Selman burayı vakfettikten sonra ilk mütevellisi kendisi olmuş ve kendisinden sonrada kendi neslinden gelenlerin burada mütevellî olmalarını şart koşturmuşur. Bkz. *KŞS*, no. 8, s. 240-244

¹⁴³ XVII. yy da Konya da Ahmet Bey dârü’l-huffâzı’nın gelirleri ile Şeyh Sadrettin Konevi Vakfı arasında ki mahkeme kayıtları incelendiğinde mütevellinin yukarıda bahsedilen görevleri haiz olduğu görülmektedir. Bkz. *KŞS*, no. 38, s. 281

¹⁴⁴ *KŞS*, no. 7, s. 185; no. 22, s. 13; no. 36, s. 190

¹⁴⁵ *KŞS*, no. 47, s. 276

II. II. II. Nazır

Nazır “nezaret eden, bakan, gözeten” anlamlarına gelmektedir¹⁴⁶. Yani mütevellinin vakfiyedeki şartlara uygun harcama yapmasını gözeten kişi olarak nitelendirilebilir. Nazırın görevleri, muhasebe defterini kontrolü, mütevellinin yapacağı harcamaların izlenmesi, külliye ait gelir kaynaklarının işletilmesinin ve personel atamalarının takip edilmesi denilebilir. Şu halde nazır yaptığı görev açısından mütevelliyi denetleyen, teftiş eden kişi konumundadır¹⁴⁷.

Nazırlar farklı ücretler almaktadırlar. Tacü'l-Vezir vakfının nazırı günlük beş akçe ücret ile görev yapıyordu¹⁴⁸. Lâl Paşa Dârü'l-Huffâzında görevli olan nazır ise Dârü'l-Huffâzın vakıf mahsülünden yılda bir hisse galle almaktaydı¹⁴⁹. Bu vakıfda nazırın aldığı ücret cüzhanın aldığı ücretle aynıdır¹⁵⁰. Nazırların aldıkları ücretlerin farklılık göstermesini, yukarıda da belirttiğimiz gibi vakıfların gelirlerinin aynı olmamasıyla açıklayabiliriz.

II. II. III. Kâtip

Kâtip, “yazan, yazıcı, kitabet eden” anlamlarına gelmektedir¹⁵¹. Külliyele ilgili bütün yazışmaların yapılması ile muhasebe defterinin ve kiraya verilen yerlerin tutanaklarının tutulmasından sorumlu olan görevlidir. Kâtiplerin yazı işlerinde yetenekli, hesap işlerinde güvenilir ve istikrarlı kişilerden olması aranan şartlardandır. Bu durumda kâtiplerin günümüzdeki muhasebecilere benzediklerini söylemek mümkündür.

Konya’da kâtiplerin aldıkları ücret şu şekildedir, Tacü'l-Vezir vakfında görevli olan kâtip, günlük beş akçe ücret alıyordu¹⁵². Turgutoğlu Evkafı’nın kâtibi ise

¹⁴⁶ F. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 812

¹⁴⁷ E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 26 vd.

¹⁴⁸ KŞS, no. 10, s. 266

¹⁴⁹ BOA, *Cevdet Maarif*, no. 2499

¹⁵⁰ BOA, *Cevdet Evkafı*, no. 2115

¹⁵¹ F. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 495

¹⁵² KŞS, no. 12, s. 56

yıllık bir hisse galle ile görev yapıyordu¹⁵³. Özellikle de küçük vakıflarda aynı kişi kâtiplik ile birlikte başka görevlerde yapabilmekteydi. Cüzhanlık ve câbilik kâtiplikle beraber yapılan görevlerdendir¹⁵⁴. Bu vakıf gelirleriyle birinci dereceden ilgilenen kâtibin gelir düzeyinin yükseltilmesi onun yolsuzluğa yönelmesini önlemek için yapılan bir uygulama olmalıdır.

II. II. IV. Câbi

Câbi kelime anlamı olarak, “ vakıflı akar kiralarnı toplamakla görevli bulunan kimse, vergi tahsildarı”¹⁵⁵ manasına gelmektedir. Osmanlı öncesi Türk-İslam devletlerinde haraç ve vergi toplayan görevlileri ifade etmekte iken Osmanlılarda daha çok vakıf gelirlerini toplayan görevliler için kullanılmaktadır¹⁵⁶.

Câbiler gelir kaynaklarından topladıkları paraları mütevelliiye teslim etmekle görevli kimselerdir. Müteveli ya da câbinin görev değişikliği söz konusu olduğunda câbi, üzerinde ne kadar para olduğunu, ne kadar tahsilât yapıp nerelerden yapmadığını ispatlamak durumundadır. Öyleyse câbi, görev değişikliğinde sıkı bir kontrolden geçirilmekte ve zimmetine para alıp almadığı kontrol edilmektedir. Vakıf gelirlerinin kişilerin zimmetine aktarılmaması sağlanmış oluyordu.

Câbilik görev olarak bir kişiye verildiği gibi zaman zaman da birkaç vazife ile beraber bir kişiyede verilebiliyordu. Mesela İbrahim adında ki kişi Suluzengi Köyünde ki bir camide câbilik vazifesinde bulunmakta, aynı zamanda Hondi Hatun dârü’l-huffâzında cüzhanlık yapmaktaydı¹⁵⁷. Bir diğer örnekte Nasuh Beyin hayır eserlerinden olan camide aynı kişi mütevellilik, hatiplik, nazırlık, kâtiplik ve câbilik vazifelerini yerine getirmektedir¹⁵⁸. Şu halde kâtiplikte işaret edildiği üzere gelirini artırmak için câbilikle beraber başka vazifenin de aynı kişi tarafından yapılabildiği, hatta iki ayrı mahalde görev aldığı söylenebilir. Bu uygulamaya câbinin usulsüzlük

¹⁵³ BOA, *Cevdet Evkaf*, no. 5452

¹⁵⁴ BOA, *Cevdet Evkaf*, no. 5452

¹⁵⁵ F. Develliğolu. *a.g.e.*, s. 121

¹⁵⁶ M. İspirli, “Cabi”, *DİA*, VI, s. 529 vd.

¹⁵⁷ BOA, Ali Emiri, no. 273

¹⁵⁸ KŞS, no. 26, s. 251

yapmasını önlemek amacıyla gidildiği söylenebilir¹⁵⁹.

II. II. V. Noktacı

Kelime olarak “mevki, mahal” anlamına gelen noktacı, zaman zaman güvenlikle ilgili manalarda gelmektedir. Bu durumda noktacı; imaret, cami, medrese ve dârü’l-huffâz gibi kurumlarda güvenlik işlerine bakan görevlilere verilen isimdir¹⁶⁰. Mesela Hoca Selman Dârü’l-Huffâzı vakfiyesinde de dârü’l-huffâzı gece gündüz bekleyecek bir noktacı, yani bir bekçinin olması gerektiği vurgulanmaktadır¹⁶¹.

Bu durumda dârü’l-huffâzlarda noktacı olarak vazife yapan kişi buraları gece gündüz bekleyen bir bekçi, günümüzdeki güvenlik görevlisi konumundadır. Belgelerden anlaşıldığına göre aynı zamanda noktacı, birden fazla kişinin görev aldığı yerlerde çalışanların işine gelip gelmediğini, gelenlerinde üzerine düşen görevleri yapıp yapmadığını takip etmekle sorumlu tutulan kimsedir. Güvenlik işlerine bakan bir görevlinin bulunması aynı zamanda öğrenciler açısından da düşünüldüğünde yerine bir uygulamadır. Çünkü ilim ile uğraşan öğrencilerin can ve mal güvenliğinin bu şekilde sağlanmış olması ehemmiyet bakımından önemlidir.

Yukarıda değinilen güvenlik işlerinin dışında da noktacı tayin edilmekte olduğun görülmektedir. Konya’daki Pir Hüseyin Bey Dârü’l-Huffâzı’nda noktacı olan Ahmed Halife ecza-yı şerife noktacısı¹⁶² olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda noktacı aynı zamanda görev yerinde bulunan değerli el yazmalarını da korumakla görevli kişidir.

II. II. VI. Cüzhân, En’amhân, Fetihhân

Cüzhân veya eczahan, Kur’an’dan belirli sureleri okuyan kişiye verilen isimdir. Cüzhânlar, Kur’an’ı tecvitle yani kurallarına uygun okuyan kimseler arasından seçilirdi. Pazartesi, Perşembe ve Cuma günleri en fazla cüz okunan zaman

¹⁵⁹ E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 27

¹⁶⁰ F. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 843

¹⁶¹ *KŞS*, no. 8, s. 240

¹⁶² *KŞS*, no. 18, s. 240

dilimleridir. Cami, mescid, tekke, zaviye, medrese, türbe dârü’l-huffâz gibi yerlerin birinde veya birkaçında görev yapabilirlerdi.

Konya dârü’l-huffâzlarında, çok sayıda cüzhân tayini ile karşılaşılmaktadır. Cüzhânlara Dârü’l-Huffâzların vakıf gelirlerine göre ücret ödenmektedir. Bu ise Nasuh Bey, Nefise Hatun ve Sinan ağa Dârü’l-Huffâzlarında yıllık bir hisse galle olarak aynı ödenmekte, Tacü’l-Vezir Dârü’l-Huffâzı’nda günlük iki akçe, Yusuf Ağa Dârü’l-Huffâzı’nda ise günlük bir akçe ve yıllık beş hisse galle şeklinde ödenmekteydi. Ücretlerin aynı ve nakdi olarak farklı ödenmesi bu dönemde yaşanan ekonomik sıkıntının bir göstergesi sayılabilir¹⁶³.

Cüzhânlık diğer görevlilerde olduğu gibi genellikle babadan oğla geçmektedir. Babası vefat edince en büyük oğul bu görevi devralmakta ve genelde benzer ücretle bu işe devam etmektedir. Aile haricinde başka birinin bu vazifeye gelmesi için genellikle ölen kişinin soyunun kesilmesi gerekiyordu. Ölen cüzhânın eğer oğlu yoksa başka birisi mütevellinin önermesi ile bu göreve atanabiliyordu¹⁶⁴.

Cüzhânlara benzer vazifeyi gören, bazı sureleri okumakla görevli kimselerde vardır. Bunlar okudukları surelere göre isimlendirilmişlerdir. Mesela Fetih suresini okuyanlara Fetih Han, En’am suresini okuyanlara En’am Han denmekteydi¹⁶⁵.

II. II. VII. Ferraş

Ferraş “döşemeci, hizmetçi, kâbeyi süpüren”¹⁶⁶ anlamlarına gelmektedir. Cami, mescid, medrese ve dârü’l-huffâz gibi yerlerin iç düzenlemesiyle uğraşan, sergilerini yayıp kaldıran kişilere denilmektedir. Aynı zamanda bu yerlerin tuvalet ve abdesthanelerinin genel temizliğiyle uğraşanlara da ferraş denilmektedir. Ferraşların görevi, tanımdan da anlaşılacağı üzere görev aldıkları kurumun temizliğini sağlamak ve örtülerini serip toplamaktır. Ferraşlara diğer vakıf görevlilerine göre daha düşük

¹⁶³ E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 28

¹⁶⁴ *VAD*, no. 148, s. 486.

¹⁶⁵ Konya eğitim öğretim kurumlarından Turgudoğlu Ahmet Bey Dârü’l-Huffâzı’nda Seyit Mehmet hem En’am Han hem de Fetih Han olarak görev yapmakta ve yıllık beş hisse galle ücret almaktaydı. Bkz. *VAD*, no. 148, s. 484.

¹⁶⁶ F. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 261 vd.

ücret ödenirdi.¹⁶⁷ Farklı şehirlerde ferraşların farklı ücret almaları ülke genelinde belli bir ücret birliğinin olmadığını ücretlerin vakıf gelirlerine ve o yörelerin geçim standartlarına göre tahsis edildiğini göstermektedir.

¹⁶⁷ Mesela Konya'daki Ferhuniye Dârü'l-Huffâzı'nda görevli olan ferraş yıllık bir hisse galle ile görev yapmaktaydı. Bkz. *KŞS*, no. 51, s. 276

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILDA KONYA DÂRÜ'L-HUFFÂZLARI

I. XVIII. YÜZYIL KONYA DÂRÜ'L-HUFFÂZLARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Türk-İslam klasik eğitim kurumları, genelde *mektep*, *medrese*, *darü'l-huffaz*, *darü'l-kurrâ*, *darü'l-hadis* ve *dar'üt-tıplardan* meydana geliyordu. Selçuklular, Karamanoğulları ve Osmanlılar da bu eğitim kurumlarını almış, hâkimi buldukları yerlerde ihtiyaca göre yenilerini ilave ederek geliştirdikleri müesseselerle o bölgeleri mamur etmişlerdir. Anadolu Selçukluları'na başkentlik eden, Osmanlıların ise eyalet merkezi olan Konya XX. yy'ın ilk çeyreğine kadar Orta Anadolu'nun kültür merkezi olmuştur. Bu nedenle Osmanlı devletinin diğer büyük kentlerinde bulunan klasik Osmanlı eğitim kurumlarının hemen tamamı, bu kentte mevcut idi. Evliya Çelebi, XVII. yüzyılda Konya'da 11 adet dârü'l-kurra olduğunu belirtmiş ancak isimlerini vermemiştir¹⁶⁸. Ancak Evliya Çelebi'nin bahsettiği dârü'l-kurra değil dârü'l-huffâz olmalıdır. Çünkü XVIII. yüzyılda Konya'da bu kadar dârü'l-kurra bulunmamaktadır¹⁶⁹. Bu dönemde Konya'da eğitim-öğretimde bulunan dârü'l-huffâz sayısı 16'dır. 888/1483 tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri'nde Konya'da 20 adet dârü'l-huffâz olduğu kayıtlıdır¹⁷⁰. Ancak bu dârü'l-huffâzlardan bir kısmı zaman içinde artık dârü'l-huffâz özelliğini kaybetmiştir. Nitekim arşiv kayıtlarında bu dönemle ilgili 16 dârü'l-huffâzdan bahsedilmesi buna delil olarak gösterilebilir¹⁷¹.

¹⁶⁸ E. Çelebi, *Seyahatnâme*, İstanbul 1999 s. 247

¹⁶⁹ Y. Küçükdağ, *Lale Devrinde Konya*, (SÜSBE., Doktora Tezi), Konya 1998, s. 57

¹⁷⁰ F. Çoşkun, 888/ 1483 *Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*, İstanbul 1996, s. 20 vd.

¹⁷¹ E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 29

II. XVIII. YÜZYIL KONYA DÂRÜ'L-HUFFÂZLARI

II. I. Ferhuniye Dârü'l-Huffâzı

Konya'da Karatay Medresesi'nin arkasındaki olan Ferhuniye Dârü'l-Huffâzı, Selçuklular'ın döneminde yapılmıştır. II. Keyhüsrev'in karısı ve Fatma Hatun'un annesi olan Gömeç Hatun¹⁷² tarafından yaptırılmış olmasına rağmen kızı Fatma Hatun buraya vakıflar tahsis ettiğinden zamanla Keykavus Kızı Fatma Hatun Dârü'l-Huffâzı olarak anılmaya başlanmıştır. Halen bazı bölümleri bulunan Bu dârü'l-huffâz zaviyenin yapısı içinde bulunuyordu.¹⁷³

XV. yüzyılda vakfın mütevelliliği Ahmet Çelebi adlı bir şahıs elinde bulunmakta idi¹⁷⁴. Ferhuniye Dârü'l-Huffâzı XVIII. yüzyılda aktif olarak eğitim veren bir kurumdu. Buraya yapılan çeşitli görevlerdeki tayinler, (cüzhân ve ferraş tayinleri gibi) bunu göstermektedir. 1140/1728 yılında Mustafa adlı bir şahıs yıllık bir hisse galle ile cüzhân ve yine yıllık bir hisse galle ile ferraş olarak görevlendirildiğini görmekteyiz¹⁷⁵. 1143/1731 yılında Mehmed isimli başka bir kimse yıllık bir hisse galle ile bu Dârü'l-Huffâza cüzhân olarak atanmıştır¹⁷⁶.

Konya'daki bu Ferhuniye Dârü'l-Huffâzı'na gelir olarak buranın Sahra Nahiyesi'ne bağlı Kayseroğlanı ve Ekizce köyleri, belviran'a bağlı bulunan bir köy, Seydişehir'e bağlı olan Şekerarmut köyü ile İsmil Çiftliği, Larend'e bağlı Dutsa ve Kızılca köyleri, Konya'da Selyığar Çayı yakınlardaki tarla ile Salur'daki başka bir tarla vakfedilmiş dârü'l-huffazın ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır¹⁷⁷.

¹⁷² Y. Küçükdağ, *a.g.e.*, "Konya'da Alâeddin Dârü's-şifâsı, Tıp Medresesi ve Mescidi.", (*Makaleler I*), Konya 2004, s. 426 vd.

¹⁷³ Y. Küçükdağ, *a.g.m.*, s. 426vd.

¹⁷⁴ F. Çoşkun, *a.g.t.*, s. 37

¹⁷⁵ *KŞS*, no. 51, s79

¹⁷⁶ *VAD*, no. 1109, vr. 11

¹⁷⁷ İ.H. Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi*, (Kısaltma: Konya Tarihi), Konya 1964, s. 950

II. II. Hacı Ali Efendi Dârü'l-Huffâzı

Hacı Ali Efendi Dârü'l-Huffâzı Konya'da Şerafeddin Camii'nin kuzey girişi tarafında bulunmaktadır. 832/1429 tarihinde Salih oğlu Mehmed oğlu Hacı Ali tarafından yaptırılmıştır¹⁷⁸. Hacı Ali Efendi'yi Mehmet Önder, Konyalı bir hayırsever olarak belirtmekte¹⁷⁹, ancak Küçükdağ onun ismi önündeki kadı unvanına bakarak Konyalı olmayabileceğini ifade etmektedir. Gerçekten de belgelerde geçen kadı ifadesine bakılarak Ali Efendi'nin Konya'ya dışarıdan gelmiş ve görevi sona erdikten sonra bu şehre yerleşmiş olabileceği söylenebilir¹⁸⁰.

Hacı Ali Efendi'nin müderris, kadı ve sarraf olduğu ile ilgili görüşler de vardır. Ancak belgelerde isminin önünde kadı ifadesi geçmektedir¹⁸¹. Kendisinin bu eğitim müessesesinin ilk mütevellisi olduğu onun buranın müderrisi olduğuna da işaret eder. Zaten kadı olması onun müderrisliğini gösterir nitekim Osmanlı döneminde medreseyi bitirenler bir süre müderris olarak görev aldıktan sonra istedikleri takdirde kadılığa atanmaktaydılar¹⁸². Medresede ilim tahsil eden kimselerin bir süre müderrislik yapıp daha sonra kadı olabilme imkânına sahip olduklarına bakılırsa onun ilmiye sınıfına mensup bir hayırsever olduğu sonucu çıkarılabilir. Ayrıca belgelerde Ali Efendi isminin önünde bulunan “*el-Hac*” lakabı Ali Efendi'nin hac farızasını yerine getirdiğinin bir göstergesidir¹⁸³.

Hacı Ali Efendi Dârü'l-Huffâzı olarak bilinen binanın XV. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olduğu tahmin edilmektedir¹⁸⁴. XVI. yüzyıla kadar dârü'l-huffâz daha sonraki yüzyıllarda ise muallimhane, dârü'l-huffâz ve dârü'l-kurrâ olarak faydalanılmıştır. XVII. yüzyıla ait belgelerde ise bu eğitim kurumu muallimhane olarak tanımlanmıştır¹⁸⁵. Ancak XIX. yüzyıla gelindiğinde bu bina bazen muallimhane bazen de dârü'l-kurrâ olarak kaydedilmiştir.

Belgelerden anlaşılıyor ki, Küçükdağ'ın belirttiği üzere Kur'an kıratı okumak

¹⁷⁸ VAD, no. 594, s. 11

¹⁷⁹ M. Önder, *a.g.e.*, s. 176 vd.

¹⁸⁰ E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 30

¹⁸¹ BOA, Cevdet Maarif, no. 2843

¹⁸² Y. Küçükdağ, *Konya Darül...*, s. 12 vd.”

¹⁸³ Y. Küçükdağ, *a.g.m.*, s. 13 vd.

¹⁸⁴ Y. Küçükdağ, *Ali Efendi Dârü'l- Kurrası*, s.396vd.

¹⁸⁵ KŞS, no. 9, s. 69, no.19, s. 79

üzere bina edilen bu eğitim müessesesine Osmanlılar, muallimhane ve dârü'l-huffâz bölümleride ilave ederek dârü'l-kurrâya öğrenci yetiştiren alt birimler oluşturma yönünde gitmişlerdir. Bu binada yapılan tadilat da bunu göstermektedir. Burası başlangıçta tek kubbeli geniş bir mekân iken ahşap malzeme ile dört odalı bir duruma getirilmiştir. XX. yüzyıla gelindiğinde ise bu bina medreseye çevrilmiştir¹⁸⁶. Cumhuriyet sonrası dönemde Sağlık Müzesi ve Müftülük Dairesi olarak da kullanılmıştır. Bina günümüzde Emniyet Müdürlüğü tarafından kullanılmaktadır.

Dârü'l-huffâza bitişik bulunan ve günümüzde Mahkeme Hamamı olarak bilinen hamamın bitişiğindeki dükkân, Konya'nın dışında Hasan Köyü, Devletşah mezarları¹⁸⁷ ile Karahöyük'teki Bozkuş mezarının gelirleri buraya vakfedilmiştir¹⁸⁸. Hacı Ali Efendi, inşa ettirdiği bu dârü'l-huffâzda eğitim ve öğretimin sürekli devam etmesi ve görevliler ile öğrencilerinin masraflarının karşılanması ile binanın ihtiyaçlarını gidermek için bazı gayrimenkul gelirlerini bu eğitim kurumuna bağışlamıştır.

II. III. Hasbeyoğlu Dârü'l-Huffâzı

Gazi Alemşah Mahallesi'nde¹⁸⁹ Konya'da Hasbey Sokağında günümüzde mescit olarak kullanılan yapı Hasbey Dârü'l-Huffâzıdır. 824/1421 yılında Karamanoğlu II. Mehmet Bey (1398-1399) devrinde Hatıplı Hacı Hasbey oğlu Mehmet bey tarafından yaptırılmıştır. Önder ve Baha Tanman, Hasbeyoğlu Mehmet Bey'in Meram'da da bir dârü'l-huffâz yaptırdığını belirtmektedirler¹⁹⁰. Meram Dârü'l-Huffâzı olarak daha sonra tekrar incelenecektir.

Hasbeyoğlu Dârü'l-Huffâzı'nın giriş kapısının üzerinde beyaz bir mermer üzerine yazılmış iki satırlık Arapça bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabenin çevirisi şöyledir: “Allah şanını yüceltsin. Hatıp soyunda hayrat ve hasenat sahibi Hacı Hasbey oğlu Mehmet bu yeri Alâeddin oğlu Sultan Mehmet'in devletli günlerinde

¹⁸⁶ Y. Küçükdağ, *a.g.m.*, s. 401 vd.

¹⁸⁷ *VAD*, no. 594, s. 11-12

¹⁸⁸ *KŞS*, no. 19, s. 79

¹⁸⁹ M. Önder, *Konya Maarif Tarihi*, Konya 1952, s. 36

¹⁹⁰ E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 31 vd.

(Allah saltanatını daim etsin) yaptırdı ve 824 yılında dârü'l-huffâz kıldı”¹⁹¹. Bu kitabede yukarda belirtildiği üzere, eserin yapım tarihini, banisini ve hangi maksat ile inşa edilmiş olduğu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Mimari açıdan incelendiğinde Hasbeyoğlu Dârü'l-Huffâzı'nı eşine ender rastlanılan türde görmek mümkündür. Tuğladan kare bir yapı üzerine Türk üçgenleri ile oturtulan yüksek bir kubbe ile örtülü olan mimari özelliği Konya'da bulunan diğer dârü'l-huffâzlardan oldukça farklı özellikler sergilemektedir. Tuğla duvarlar üç yerden kesme taş, cephede ise geometrik geçmeler ve örgü motifleri ile işlenmiş mermer levhalar ile kaplanmıştır. İçinde çini mozaiklerden zengin bir mihrap, Selçuklu geleneğinin devamıdır. Dârü'l-huffâzın içi pek aydınlık değildir. Bunun nedeni pencerelerinin çok küçük olmasıdır. Mermer levhaların birçoğu dökülmüştür¹⁹².

İbrahim Hakkı Konyalı, Karamanoğulları'ndan kalma bu estetik esere batılı sanat tarihçilerinin “*Ayasofya Mescidi*” diye adlandırdıklarını bildirir ve arkasından da bunun sebebini de ayrıntılardaki ince işçilikten kaynaklandığı şeklinde açıklar.

Hasbeyoğlu Dârü'l-Huffâzı, XVIII. yüzyılda Konya'nın en önemli eğitim müesseselerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buraya çok sayıda müteveli, cüzhân ve cabi atamalarının bulunması bunu göstermesi açısından önemlidir. 1115/1703 yılında burada günlük bir akçe ile iki cüz okuyan Ahmed'in ölümü üzerine Abdurrahman cüzhân olarak; Şeyh Hasan isminde bir kimse de günlük bir akçe ücret ile müteveli olarak atanmıştır. 1116/1704 yılında cüzhân iken vefat eden Mehmed'in yerine Abdullah isimli bir şahıs tayin edilmiştir¹⁹³.

II. IV. Hondi Hâtun Dârü'l-Huffâzı

Hondi Hâtun Dârü'l-Huffâzı'nı Turgudoğulları sülalesinden Alaiye Beyi Alâeddin Ahmet Bey'in kızı Hondi Hatun yaptırmıştır. 888/1483 *Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri'nde* kaydı bulunmaktadır. Bu da şunu gösterir ki XV. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olması muhtemeldir. Arşiv kayıtlarından anlaşıldığı

¹⁹¹ İ.H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 961

¹⁹² E. Kılıç, a.g.m., s. 32 vd.

¹⁹³ VAD, no. 1107, vr. 15, vr. 19, vr. 28

üzere oluşum açısından diğer dârü'l-huffâzlardan farklıdır. Hondi Hatun babasının vefatından sonra onun adına hayırlarda bulunmuştur. O zaman Konya'nın dışında bulunan, üç taraftan kabristan ve kible tarafından da yol ile komşu olan babasının türbesine gayrimenkuller vakfetmiştir. Vakfın gelirlerinin bir kısmını bu türbede gece gündüz sürekli Kur'an cüzlerinden okuyan hafızlara tahsis etmiştir¹⁹⁴.

Sürekli olarak hafızlar tarafından Kur'an okunan bu türbe zaman içinde yapısına eklenen çeşitli kısımlarla dârü'l-huffâza dönüştürülmüştür. Daha sonraki belgelerden anlaşılmaktadır ki Hondi Hatun Dârü'l-Huffâzı ibaresine rastlanmaya başlanması bunu gösterir. Bu durumda burası hem türbe hem dârü'l-huffâz olarak faaliyet göstermektedir¹⁹⁵.

Buraya yapılan cüzhan ve cabi atamaları göstermektedir ki Hondi Hatun Dârü'l-Huffâzı'nın XVIII. yüzyıla faal bir eğitim kurumu konumundadır. Nitekim 1116/1704 yılında Mehmed adlı bir kişi iki akçe ücret ile burada cüzhânlık yapmaktadır¹⁹⁶. 1116/1704 yılında Ahmed isimli başka bir şahıs da bir akçe ücret ile cabilik vazifesini yerine getiriyordu¹⁹⁷. Hondi Hatun, Saidili Nahiyesi'ne bağlı Suluzengi köyü mahsulünü, köyün bütün değirmenlerini, arazilerini ve evlerini bu dârü'l-huffâza vakfetmiştir. Ayrıca Akşehir'e bağlı Deli. Orta ve Yenice köyleri ile Konya'daki Müstevfi Hamamı'ndaki Hondi Hatun'un hissesi, bu dârü'l-huffâzın vakıfları arasında gösterilmiştir¹⁹⁸.

II. V. Kürkçü Dârü'l-Huffâzı / Hoca Selman Dârü'l-Huffazı

Arşiv kayıtlarında Osmanlı dönemi belgelerinde Kürkçü Dârü'l-Huffâzı olarak geçen eğitim müessesesinin asıl adı Hoca Selman Dârü'l-Huffazı'dır. Nitekim 888/1483 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde Hoca Selman Dârü'l-Huffazı olarak anılmaktadır. Eser Karamanoğulları döneminde yaptırılmış dârü'l-huffâzlardandır. Günümüze kadar ulaşamayan eserlerden biride budur. Kürkçü

¹⁹⁴ VAD, no. 591, s. 109

¹⁹⁵ E. Kılınç, a.g.m., s. 33

¹⁹⁶ VAD, no. 1107, vr. 15

¹⁹⁷ VAD, no. 1107, vr. 16

¹⁹⁸ İ.H. Konyalı, a.g.e., s. 954 vd.

Mescidi'nin yanında olduğu tahmin edilmektedir¹⁹⁹.

Bahsi geçen Kürkçü Dârü'l-Huffâzı'nın XVII. yüzyılda faal eğitim kurumlarından olduğu buranın vakıflarına yapılan cüzhân tayinlerinden anlaşılmaktadır. 1117/1705 yılında Hasan adlı bir şahıs bir akçe vazife ile cüzhânlık görevini yürütüyordu²⁰⁰. 1129/1717 tarihinde Ahmed oğlu İbrahim'in ölümü üzerine Mustafa adlı kişi, günlük bir akçe ücretle cüzhân olarak buraya atanmıştır. Ayrıca bu belge, dârü'l-huffâzın Hoca Selman evkafından olduğunu bildirmesi açısından önem arz etmektedir²⁰¹. Kürkçü Hamamı, bu dârü'l-huffâzın vakıflarındandır²⁰².

II. VI. Lâ'l Paşa Dârü'l-Huffâzı

Dârü'l-huffâzın adını taşıyan Lâ'l Paşa, Karamanoğlu Alaaddin Bey'in(1357-1398) Mehmed Bey'e (1398-1399) hediye ettiği bir hadım ağıdır. Mehmed Bey ile birlikte Konya'da bulunmuştur. Konya'da kendi adı ile anılan dârü'l-huffâzı büyük bir ihtimalle bu dönemde yaptırmıştır. Lâ'l Paşa'nın yaptırdığı dârü'l-huffâz, Konya'nın Beyhekim Mahallesi'nde, Beyhekim Mescidi'nin arka tarafında bulunmakta idi. 888/1483 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde bu tarihte asıl binanın yıkılmış olduğu bunun yerine yapılan buk'a da eğitim-öğretim yapıldığı kayıtlıdır²⁰³.

Bahsi geçen bu binanın zamanla kullanılamaz hale gelmiş olması muhtemeldir. Nitekim 964/1566 tarihinde Kanuni Sultan Süleyman tarafından yeni bir bina yaptırılarak burada eğitim-öğretime devam edilmiştir²⁰⁴. Lâ'l Paşa Dârü'l-Huffâzı'nda 1116/1704 yılında Mehmed adlı şahsın vefatıyla Hüseyin adlı başka biri atanmış²⁰⁵, 1117/1705 yılında Mehmed adlı başka bir şahıs yıllık bir hisse galle ile cüzhân olarak buraya görevlendirilmiştir²⁰⁶. Lâ'l Paşa Dârü'l-Huffâzı'a Konya'nın Sahra nahiyesine bağlı Akçaviran ve Kabızali köyleri, Konya'da Horasanlı

¹⁹⁹ Y. Küçükdağ, *aynı tez*, s. 59 vd.

²⁰⁰ VAD, no. 1107. vr. 19

²⁰¹ KŞS, no.47, s. 254

²⁰² Y. Küçükdağ, "Konya Mevlana Dergahı ve Türbe Hamamı", *a.g.e.*, s. 176-178, 208-212

²⁰³ E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 34

²⁰⁴ İ.H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 951 vd.

²⁰⁵ VAD, no. 1107. vr. 19

²⁰⁶ VAD, no. 1107. vr. 21

avlusunda bir bağ, dârü'l-huffâza bitişik başka bir bağ, Saraçlar içinde dükkân, Kürkçüler Hamamı'nın yeri ve Konya'da Gedekalas Değirmeni'nin yeri gelir olarak bu dârü'l-huffaza vakfedilmiştir²⁰⁷.

Mut'un Pınarbaşı Mahallesi'nde bulunan cami, hamam, yine Mut'a kendi adıyla anılan caminin kuzeyinde yaptırdığı ancak günümüze ulaşamayan medresesi ve Şahne köyünde zaviye de Lâ'l Paşa'nın hayır eserlerindedir. Hayırsever bir zat olan Lâ'l Paşa'nın vefat ettiği zaman daha sağlığında Mut'a yaptırdığı caminin önündeki türbeye gömüldüğü tahmin edilmektedir²⁰⁸.

II. VII. Meram Dârü'l-Huffâzı

Konya merkezinin sekiz kilometre dışındaki Meram Dârü'l-Huffâzı, Aydın Çavuş Tepesi adı verilen yüksekliğin eteklerine kurulmuş bir manzume içerisinde. Meram Mescidi'nin doğu duvarına bitişik bu yapı günümüzde mescit olarak kullanılmaktadır. Meram Dârü'l-Huffâzı, Hasbey Dârü'l-Huffâzı gibi Hacı Hasbeyoğlu Mehmed Çelebi tarafından yaptırılmıştır²⁰⁹.

Fakat bu binanın yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Yanında bulunan mescit ve az aşağısında bulunan hamamla birlikte Hacı Hasbeyoğlu Mehmed Çelebi'nin hayratı olduğundan hareketle Hasbey Dârü'l-Huffâzı gibi XV. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olduğu söylenebilir.

Meram'daki bu dârü'l-huffâzın vakfına 1116/1704 tarihinde burada mütevellî olan Hasan isimli bir kişinin görevinden ayrılması sonucunda oğlu Ahmed atanmıştır²¹⁰. Meram Dârü'l-Huffâzı'nın mimarisi bitişikteki camiden farklı özelliklere sahiptir. Bu dârü'l-huffâz, Hasbey Dârü'l-Huffâzı'nda olduğu gibi kare plana sahip ve tek kubbeli bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır²¹¹.

²⁰⁷ İ. H. Konyalı, *a.g.e.*, s. 951 vd.

²⁰⁸ İ. H. Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Abideleri*, (Kısaltma: Karaman Tarihi), İstanbul 1967, s. 740 vd.

²⁰⁹ B. Tanman, *a.g.m.*, s. 546-548

²¹⁰ *VAD*, no. 1107. vr. 18

²¹¹ E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 34

II. VIII. Nasuh Bey Dârü'l-Huffâzı

Konya'da bulunan Nasuh Bey Dârü'l-Huffâzı, Alâeddin Tepesi'nin güneyinde bulunmaktadır. Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in (1424-1464) damadı ve Osmanlı Padişahı II. Bayezid'in (1481-1512) kayın pederi olan Canbaz Kadıoğlu Nasuh Bey tarafından zaviye ile birlikte yaptırılmıştır²¹². Nasuh Bey aynı zamanda İçil Sancağı Beyliği'nde de bulunmuştur.

Konyalı, Nasuh Bey Dârü'l-Huffâzı'nın yanında mescidi ve muallimhanesinin olduğunu belirtir²¹³. 991/1583 tarihli Nasuh Bey Dârü'l-Huffâzı Vakfiyesinde de dârü'l-huffâz ile birlikte muallimhane kaydının da geçmesi, dârü'l-huffâzın tek bir yapı olarak bulunmadığını göstermektedir²¹⁴. Bu darü'l-huffaz da bir zaviye, mescit ve bir medrese bulunuyordu²¹⁵. Dârü'l-huffâzın yanında bir de muallimhane bulunmaktadır. Buna göre Nasuh Bey Dârü'l-Huffâzı birçok eğitim yapısını bir arada içermektedir.

Dereçelik adlı köy, Sinanlı nahiyesinde bağ, Karahöyük mahallesinde 30 dönüm tarla, İçil'de bir çiftlik, yalnızca bağ köyü, Kürmetali köyü Nasuh Bey vakfına aittir. Bunların yanında Akşehir kazasına bağlı Dereçelik ve İçil Sancağı'na bağlı Mara adlı köylerde birer cami, Larend'e de Şehzade Cem Sultan Bedesteni bitişiğindeki kendi adıyla anılan bir hamam da Nasuh Bey' in hayır eserlerinden olduğu bilimektedir²¹⁶.

Vefatının ardından Nasuh Bey'in, buraya vakıflar ilave edilmiştir. Nasuh Bey'in oğlu Pir Ahmed Bey 918/1512'de bu dârü'l-huffâza vakıflar tahsis etmiştir²¹⁷. Nasuh Bey'in soyundan olan Mustafa Bey de 991/1583 tarihinde Nasuh Bey Dârü'l-Huffâzı'nda pazartesi ve Perşembe günleri okunan ecza-yı şerife vakfetmek için Larend 'deki Şehzade Cem Sultan Bedesteni'ne bitişik olan küçük hamamın gelirlerini 12 pay ederek bunlardan sekiz tanesini dârü'l-huffâz vakfına

²¹² M. Önder, *a.g.e.*, s. 217 vd.

²¹³ İ.H.Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 955 vd.

²¹⁴ *VAD*, no. 739, s. 123

²¹⁵ *KŞS*, no. 40. s. 259

²¹⁶ E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 35 vd.

²¹⁷ Y. Küçükdağ, *a.g.t.*, s. 58

bağışlamıştır²¹⁸.

Nasuh Bey Dârü'l-Huffâzı, kare bir plan üzerine kesme taşlardan yapılmış, tek kubbeli bir Karamanlı yapısıdır. Dört yönündeki sağır kemerli sekiz büyük pencereden ışık alan eserin batısında daha önce üç kubbeli revakı varken sonradan yıkılmıştır. Nasuh Bey Dârü'l-Huffâzı'nın batı revakı yıkıldıktan sonra, ortadaki kapısı tuğla ile örülmüş ve güneyindeki sağ penceresi kapı haline getirilmiştir.

Nasuh Bey Dârü'l-Huffâzı Osmanlılar devrinde bir ara, “ Musa Bey Kütüphanesi” adıyla kitaplık, daha sonra askeri malzeme deposu ve gaz ambarı olarak kullanılmış, 1960-1961 yılları arasında Konya Eski Eserleri Sevenler Derneği tarafından orijinal şekline uygun olarak onartılmıştır. Şimdi ise cami olarak kullanılmaktadır²¹⁹. Nasuh Bey vakfının, Konya Şer'iyeye Sicilleri ile diğer arşiv kayıtlarından anlaşıldığı üzere önemli oranda geliri vardı. Zira 1126/1714 yılındaki muhasebe defteri kayıtlarına göre 31800 akçe geliri, 17935 akçe gideri olmuş ve geriye de 13911 akçe kalmıştır²²⁰.

II. IX. Nefise Hatun Dârü'l-Huffâzı

Dönemin diğer hayırseverleri gibi Turgudoğulları ailesi Konya'da birçok hayır eserleri yaptırmıştır. Turgudoğlu Pir Hüseyin Bey evladından olan Nefise Hatun²²¹ da bu geleneği sürdürmüş, ataları gibi vakıf işine önem vermiş Konya'da hayır eserleri inşa ettirmiştir. Kendi adı ile yaptırdığı dârü'l-huffâz bunlardan biridir.

Nefise Hatun Dârü'l-Huffâzı, XVIII. yüzyılda aktif bir eğitim kurumu olarak varlığını sürdürmektedir. Buraya yapılan çok sayıda cüzhân tayini bulunmaktadır. . 1093/1682 tarihinde bu dârü'l-huffâzda cüzhân olarak görev alan Mehmed'in vefatı üzerine, İbrahim adlı şahıs cüzhân olarak bu dârü'l-huffâza tayin edilmiştir²²². 1116/1704 tarihinde bir hisse galle ile burada cüzhân olan Musa adlı bir kimse yeniden cüzhân olarak atanmıştır. 1117/1705'te Musa adlı şahsın kendi isteğiyle vazifesini bırakması sonucunda Mehmet adlı kişi cüzhân olarak

²¹⁸ VAD, no. 739, s. 123

²¹⁹ M. Önder, *a.g.e.*, s. 217 vd.

²²⁰ BOA, *Evkaf-ı Harameyn Muhasebe Defteri*, s. 1195, vr. 1

²²¹ KŞS, no. 5, s. 37

²²² KŞS, no. 26, s. 249

görevlendirilmiştir²²³. 1118/1706'da ise cüzhân olarak atanmasından 24 yıl sonra vefat eden İbrahim'in yerine Şeyh Mahmud cüzhan tayin olmuştur²²⁴.

II. X. Sinan Ağa Darü'l-Huffazı

Sinan Ağa Dârü'l-Huffâzı, yine bir hayırsever olan Sinan Ağa adlı bir şahıs tarafından yaptırılmıştır. Kesin olarak binanın yapım tarihi bilinmemektedir. Bununla beraber XVII. yüzyıl başlarında Konya'da faaliyette olduğu mütevellî ve câbi tayinlerinden anlaşılmaktadır. 888/1483 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri'* nde adı bulunmamaktadır. Öyle ise bu dârü'l-huffâzın XVI. yüzyılda inşa edilmiş olması muhtemeldir²²⁵.

Bahsi geçen Sinan Ağa Darü'l-Huffazı'na XVII. yüzyılda çok sayıda atama yapılmıştır. 1040/1630 tarihinde Pir Mehmed, bu vakfın mütevellisi olan Derviş Mehmed'in tavsiyesi ile günlük bir akçe ile câbi olarak tayin edilmiştir²²⁶. Bu darü'l-huffazın daha sonraki yüzyıla kadar intikal edip etmediği bilinmemektedir.

Sinan Ağa'nın dârü'l-huffâzdan başka da hayır eserleri vardır. Kariz köyünde mescit yaptırmış ve buraya imam tayini edilmiştir. Sinan Ağa Hoca Fakih Zâviyesi yakınında bulunan çeşmeyi de yaptırmıştır²²⁷.

II. XI. Tacü'l-Vezir Dârü'l-Huffâzı

Selçuklu hükümdarı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (1237-1246) vezirlerinden Tacü'd-Din Ahmed tarafından yaptırılan Tacü'l-Vezir Dârü'l-Huffâzı'da bir diğer eğitim müessesesidir²²⁸. Tacü'l-Vezir Türbesi'nin yanında, medrese ve mescit ile birlikte bulunuyordu²²⁹. Tacü'l-Vezir Dârü'l-Huffâzı, XVIII. yüzyılda aktif eğitim göstermektedir. Bunu buraya yapılan farklı vazife atamaları göstermektedir. 1118/1706 yılında burada cüzhân olan Ömer adlı şahsın ölümü üzerine günlük iki

²²³ VAD, no. 1107, vr. 19

²²⁴ KŞS, no. 5, s. 37

²²⁵ E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 37

²²⁶ KŞS, no. 22, s. 8

²²⁷ KŞS, no. 48, s. 271

²²⁸ M. Önder, *a.g.e.*, s. 23 vd.

²²⁹ KŞS, no. 27. s. 242

akçe ile Mustafa adlı kişi görevlendirilmiştir²³⁰. 1118/1706 da yapılan cüzhân tayininde, vefat eden Abdulallam'ın yerine, vakıf mütevellisi Hacı Ahmed'in arzı ile Süleyman Halife günlük iki akçe ücretle bu dârü'l-huffâza cüzhân olarak atanmıştır²³¹. Bu Dârü'l-huffâz da pek çoğu gibi maalesef ki günümüze intikal edememiş, sadece türbe kısmı ayakta kalmayı başarmıştır.

Birçok vakıf geliri bulunan Tacü'l-Vezir Dârü'l-Huffâzı'nın, Ayazma, Parsana ve Kızılca Kilise çiftlikleri ile Konya Bedesteni'nin yanında bir dükkânın yeri ve Sahra değirmeninin dörtte biri vakıf gelirleri arasında bulunmaktadır²³².

II. XII. Turgudoğlu Ömer Bey Dârü'l-Huffâzı

Turgudoğlu Ömer Bey, Pir Hasan Bey'in oğlu, Hüseyin Beyi'in de torunudur²³³. Kendi adı ile anılan bir dârü'l-huffâz yaptırmıştır. Turgudoğlu Ömer Bey Dârü'l-Huffâzı'nda, XVII. yüzyılda eğitim-öğretime devam ediliyordu. 1103/1692 yılında yıllık bir hisse galle ile cüzhân olan Ali vefat edince yerine Bayram adlı şahısın atanması buranın eğitime devam ettiğini gösterir. Ancak sonraki dönemlere ait kayıt bulunamamıştır.

Turgudoğlu Ömer Bey Dârü'l-Huffâzı'nın vakıf gelirleri bulunmaktadır. İldeş ve Bulçak isimli köyler bunlar arasındadır. Bu dârü'l-huffâz ile birlikte Saidili kazasına bağlı Hatun Hanı adlı köyde bir de zaviye bulunmaktaydı²³⁴.

II. XIII. Turgudoğlu Pir Ahmed Bey Dârü'l-Huffâzı

Pir Ahmed Bey, Pir Hüseyin Bey'in oğlu ve Pir Hasan Bey'in kardeşidir. Pir Ahmed Bey Konya'da hayır eserleri yaptırarak ilmi faaliyetlere katkıda bulunmuştur. Turgudoğlu Pir Ahmed Bey Dârü'l-Huffâzı'nın, Ahmed Bey'in 863/1468 yılından önce vefat ettiğine bakılırsa XV. yüzyılın başlarında binanın yapıldığı anlaşılabilir. 888/1483 *TarihliKaraman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde kaydı bulunması da bunu

²³⁰ VAD, no. 1107, vr. 22

²³¹ KŞS, no. 42. s. 282

²³² E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 37-38

²³³ M. Z. Oral, "Turgutoğulları, Eserleri-Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, 3, 1956 s. 63

²³⁴ KŞS, no. 2, s.259

göstermektedir²³⁵.

XVII. yüzyılda Pir Ahmed Bey Dârü'l-Huffâzı ile ilgili tespit edilebilen ilk belgenin tarihi 1103/1691'dir. İlgili dârü'l-huffâza dair başka belgeler de bulunmaktadır. Bunlar 1125/1713 tarihine kadar devam eden²³⁶ Ahmed Bey Dârü'l-Huffâzı vakfı ile Şeyh Sadreddin Konevi Bukası vakfı arasında cereyan eden davadır ki, Meram'da bulunan Kemer değirmeninin mülkiyeti üzerinde mahkeme olunmuş, en sonunda değirmenin mülkiyetinin Ahmed Bey Dârü'l-Huffâzı vakfına ait olduğuna kanaat getirilmiştir. Ahmed Bey Dârü'l-Huffâzı vakıfları arasında Meram Vadisi'nde bulunan Kemer Değirmeni, Torak, Yedüs ve Çuyuş köylerinin mahsulü bulunmaktadır²³⁷.

II. XIV. Turgudoğlu Pir Hasan Bey Dârü'l-Huffâzı

Kendi adıyla anılan bir eğitim müessesesi yaptıran Turgudoğlu Pir Hasan Bey Dârü'l-Huffâzı'nın bânisi Hasan Bey, Pir Hüseyin Bey'in oğlu, Karamanoğlu İbrahim Bey'in de damadıdır. Babası ile aynı türbeye defnedilmiştir²³⁸.

Turgudoğlu Pir Hasan Bey Dârü'l-Huffâzı'nın 888/1483 *Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde kayıtlı bulunmaktadır. Bu duruma göre bu eser XV. yüzyıl başlarında yaptırılmış olmalıdır. Bu dârü'l-huffâzın 1114/1702 tarihinde noktacı tayini yapıldığına göre XVIII. yüzyılda faaliyette olduğu anlaşılmaktadır. Bu vakıftan ücretini almak hususuyla Abdullah adlı kişi, babası Ahmed bin Mehmed'in vefatı üzerine buraya noktacı olarak atanmıştır²³⁹.

Turgudoğlu Pir Hasan Bey Dârü'l-Huffâzı'nın da diğer pek çok vakıf gibi gayrimenkulleri bulunmaktadır. Konya'da Ahi Murad Hamamı ile Konya yakınları Karahöyük'te bağ²⁴⁰ bu dârü'l-huffâza vakfedilmiş gayrimenkuller arasında bulunmaktadır.

²³⁵ E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 39

²³⁶ KŞS, no. 46, s. 254

²³⁷ E. Kılınç, *a.g.m.*, s. 39

²³⁸ M. Önder, *a.g.e.*, s. 219

²³⁹ KŞS, no. 40, s. 488

²⁴⁰ KŞS, no.2 1, s. 162

II. XV. Turgudoğlu Pir Hüseyn Bey Dârü'l-Huffâzı

Bahsi geçen Turgudoğlu Pir Hüseyn Bey Dârü'l-Huffâzı, Karamanoğlu Mehmed Bey ile İbrahim Bey devirlerinde yaşayan Karamanoğulları emirlerinden Turgudoğullarından Pir Hüseyn Bey tarafından yaptırılmıřtır²⁴¹. şeyh Sadreddin Konevî Türbesi'nin doğusundaki Karamanoğulları dönemi tek kubbeli yapılardan olan Turgudoğlu Türbesi ile birlikte dir. Binası 835/1431 tarihinde yaptırılmıştır. Yapılan noktacı ve cüzhân tayinlerinden, XVII. yüzyılda faaliyette olduğu anlaşılmaktadır. Turgudoğlu Pir Hüseyn Bey Dârü'l-Huffâzı'nın 1103/1691 yılında noktacı olarak görev yapan Abdülkadir'in vefatı üzerine dârü'l-huffâz vakfının mütevellisi olan Hacı Mustafa'nın tavsiyesi üzerine Ahmed Halife atanmıřtır²⁴². Buraya yapılan atamalar, bu eğitim müessesesinin uzun yıllar varlığını devam ettirdiğini gösterir niteliktedir.

Turgudoğlu Pir Hüseyn Bey Dârü'l-Huffâzı'nın pek çok vakıfları vardı. Konya'da Ahi Murad Hamamı, Hoşafılar arşısı'ndaki dükkân, Köşk-Kavak ve Karahüyük'te bir bağ bu dârü'l-huffâzın vakıfları arasında bulunmaktadır²⁴³. Turgudoğlu Pir Hüseyn Bey'in ayrıca Konya'da Anıt civarındaki Anber Reis Camii²⁴⁴ ve Aksaray'da bulunan Turgudoğlu Camii²⁴⁵ de bulunmaktadır.

II. XVI. Yusuf Ağa Dârü'l-Huffâzı

Yusuf Ağa Dârü'l-Huffâzı, Karamanoğulları'nın azadlı kölelerinden Has Yusuf Ağa tarafından yaptırılmıřtır²⁴⁶. 888/1483 *Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde kaydı bulunduğuna göre²⁴⁷ XV. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olması mümkündür.

Bahsi geçen bu Dârü'l-huffâz yıktırıldığı için yeri tespit edilememiştir ancak Küçükdağ, şerafeddin Cami'nin kible tarafında olabileceğini ileri sürmektedir.

²⁴¹ İ.H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 953

²⁴² KŞS, no. 28, s. 287

²⁴³ İ.H. Konyalı, *a.g.e.*, s. 953 vd.

²⁴⁴ BOA, *Cevdet Evkaf*, no. 26951

²⁴⁵ BOA, *Cevdet Evkaf*, no. 17761; no. 32761

²⁴⁶ İ. H. Konyalı, *a.g.e.*, s. 954 vd

²⁴⁷ vr. 19/ b.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir belge bu düşüncüyü desteklemektedir. Bu belgeye göre Şerafeddin Cami'sine, Çerkezzade Mehmed Efendi İbn Mustafa, gelirini Yusuf Ağa Dârü'l-Huffâzı'ndan almak üzere cüzhân olarak atanmıştır²⁴⁸. Bu durumda Yusuf Ağa Dârü'l-Huffâzı'nın, Şerafeddin Camii'ne yakın bir yerde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Yusuf Ağa Dârü'l-Huffâzı ile ilgili birçok atama kayıtlarının mevcuttur. Bu durum dârü'l-huffâzın XVIII. yüzyılda eğitim-öğretim faaliyetlerine devam ettiğini gösterir. 1116/1704 yılında Mehmed adlı şahıs bir akçe vazife ile cüzhân olarak, Mustafa adlı şahıs ise hums hitta²⁴⁹ ile müteveli olarak görevlendirilmiştir²⁵⁰. 1117/1705'te cüzhân olan Mustafa'nın vefat etmesiyle İsmail isimli bir kişi atanmıştır²⁵¹. 1129/1716 da Ahmed Halife ibn İbrahim'in vefatı üzerine Abdülkadir yıllık bir müd²⁵² galle ile cüzhân olarak tayin edilmiştir²⁵³. 1128/1716'da bu dârü'l-huffâza bir hisse mahsul ile cüzhân ve humus mahsul ile müteveli olarak Salih Mehmed atanmıştır²⁵⁴.

Bu dârü'l-huffâzın giderlerinin karşılanması için gayrimenkuller vakfeden Yusuf Ağa, Ilgın'a bağlı Afşar köyü, Belviran'a bağlı Cam Melek köyü, Han İsimli köy Sahra nahiyesine bağlı Çakmalık Köyü ile Ermenek'te bir değirmen, dârü'l-huffâzın vakıfları arasında kayıtlarda geçmektedir²⁵⁵.

²⁴⁸ BOA, *Cevdet Evkaf*, no. 1286

²⁴⁹ Hums hitta, arazinin beşte biri anlamına gelmektedir.

²⁵⁰ VAD, no. 1107, vr. 17

²⁵¹ VAD, no. 1107. vr. 21

²⁵² Müd, batman cinsinden bir ölçü birimidir.

²⁵³ KŞS, no. 47, s. 253

²⁵⁴ KŞS, no. 47, s. 276

²⁵⁵ İ.H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 953

SONUÇ

Türkiye Selçukluları ve Karamanoğulları döneminde Konya, mektep, medrese, darülhuffaz ve darülkurra gibi çeşitli eğitim-öğretim kurumları ile donatılıp geliştirilerek bir kültür şehri haline getirilmiştir. Bu tarihî başkent Osmanlılar'ın hâkimiyetine geçtiğinde ise eğitim mirasına sahip çıkmış, ilgili müesseseler korunup kollanmış, bunların yanına pek çok yeni eğitim müessesesi yaptırılmıştır. Nitekim XVIII. yüzyılda varlıklarını devam ettirmeyi başaran pek çok darül-huffaz Osmanlılar'ın eğitim-öğretime ne kadar ehemmiyet verdiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Uygulanan program açısından eğitim-öğretim müesseseleri içinde oldukça önemli bir yere sahip olan Darül-huffazlar, seviye olarak mahalle mekteplerinden sonra gelmektedir. Mekteplerde eğitimini tamamlayan öğrenciler öğretime devam etmek istediklerinde bu kurumlara başvurmuşlardır. Darül-huffazlarda öğrencilere Kur'an-ı Kerim ezberletilir, yanı sıra tecvid kuralları ve dini bilgiler de öğretilirdi. Buradan başarıyla mezun olan öğrenciler istedikleri takdirde bir üst eğitim müessesesi olan darül-kurralara devam edebilirlerdi.

Türkiye Selçukluları, Karamanoğulları ve Osmanlılar Konya'da kurdukları dârül-huffâzlarda öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanması ve bu eğitim ocaklarının bakım ve onarımının yapılarak varlıklarını sürdürebilmesi için pek çok vakıf tahsis etmişlerdir. Bu sayede Anadolu coğrafyasının her köşesinde bahse konu müesseselerin en güzel örneklerini görmek mümkündür. Devletlerin imkânları içinde ulaşamadığı yerlerde vakıflar imdada yetişmiş ve insanlık tarihi açısından önemli hizmetler yapmışlardır. Ayrıca bu eğitim müesseselerinin amacına uygun olarak devam edebilmesi ve düzenli işleyebilmesi için çeşitli vazifeler öngörülmüş ve buraya düzenli olarak görevliler atanmıştır. Birinci el kaynak olan arşiv kayıtlarından

araştırdığımız, vakıf geleneğinin devam ettiği bu eğitim müesseselerinin vakfiyelerinde, buraların işleyişine dair bilgiler bulunmaktadır. Nitekim bu kurumların öğrenci sayısı, çalışma günleri, ders programları ve görevlileri hakkında ayrıntılı olarak verdiğimiz bilgiler, bu eğitim müesseselerinin toplumsal hayatta ne kadar ciddiye alındığını gösterir niteliktedir.

XVIII. yüzyılda faal olarak eğitim veren dârül-huffâzlar imkânlar nispetinde ele alıp incelenmeye gayret edilmiştir. Bu bilgiler sayesinde dönemin eğitim hayatına ve ileride daha detaylı araştırma yapacak ilim erbabına ışık tutulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

1- Yayınlanmamış Arşiv Kaynakları

BOA. *Ali Emiri*, no. 273.

BOA. *Cevdet Evkaf*, no. 1286, 2115, 5452, 17761, 26951, 32761.

BOA. *Cevdet Maarif*, no. 1899, 2499, 2843, 3123,

BOA. *Evkaf-ı Harameyn Muhasebe Defteri*, no. 1995.

KŞS. no. 2, 5, 7, 8, 10, 12, 18, 19, 21, 22, 26, 27, 28, 38, 40, 42, 46, 47, 48, 51.

VAD. no. 583, 591, 594, 605, 739, 1107, 1109.

2- Yayınlanmış Arşiv Kaynakları

Karaman Vilayeti Vakıfları, (haz. Seyit Ali Kahraman), Kayseri 2009

Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi, (yay. Feridun Nafiz Uzlu), Ankara 1958

883/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri, (haz. Fahri Coşkun, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996

3- Yayınlanmış Kitap, Tez ve Makaleler

ADIVAR, Adnan. *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1991

AKYÜZ, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 1982

ARABACI, Caner. *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1990-1924*, Konya 1998

ARABACI, Caner - KÜÇÜKDAĞ, Yusuf. “ Konya’da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Medreseler”, *Konya Şehrinin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı (Makaleler-I)*, Konya 2004, s. 354-375

BALTACI, Cahit. “Osmanlılar’da Mektep”, *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 5-6

_____. “ Osmanlı Devletinde Eğitim ve Öğretim”, *Türkler*, XI, Ankara 2002, s. 447-449

BAYKARA, Tuncer. *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985

BİÇER, Bekir. *Firdevsî-İ Rûmî Ve Tarihçiliği*, SÜSBE., Tarih Anabilim Dalı,

- Doktora Tezi, Konya 2005
- BİRİŞİK, Abdülhamit. “Kıraat”, *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 426-433
- BOZKURT, Nebi. “Dârülhadis”, *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 527-528
- _____. “Dârü’l- Kurrâ”, *DİA*, VII, s. 543-547
- _____. “Medreseler”, *DİA*, XXIX, s. 323-327
- _____. “Mektep”, *DİA*, XX IX, Ankara 2004, s. 5-7
- CİHAN, Ahmet. *Osmanlı ’da Eğitim*, İstanbul 2007
- COŞKUN, Fahri. *883/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tarir Defteri*, İstanbul 1996
- ÇELEBİ, Mehmet Celaleddin. “Son Yüzyılda Mevlevilik”, *Uluslar arası Mevlana Bilgi Şöleni Bildiriler, 15-17 Aralık 2000 Ankara*, Ankara 2000, s. 337-338
- DEVELLİOĞLU, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 2004
- DÜLGERLER, Osman Nuri. *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, Ankara 2006
- ERDEMİR, Yaşar- YAVUZYILMAZ, Ahmet. *I. Alâeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri, 06-07 Kasım 2008*, (Ed: M. Çıpan- Y. Küçükdağ), Konya 2008, s. 129-174
- ERGİN, Osman. *Türkiye Maarif Tarihi, II*, İstanbul 1940
- GELİŞLİ, Yücel. “Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri” *Türkler*, XV, Ankara 2002, s. 35-37
- GÜNYOL, Vedat. “Mektep. Maktap”, *İA*, VII, İstanbul 1988 s. 652
- HAMİDULLAH, Muhammed *İslam Peygamberi, II.*, İstanbul 1967
- İŞPİRLİ, Mehmet. “Osmanlı Dönemi”, *DİA*, XXIX, İstanbul 1993, s. 327-328
- KARAUĞUZ, Güngör. *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolu ’nun Güney Kesimi*, Konya 2005
- KAZICI, Ziya. *Osmanlı ’da Eğitim Öğretim*, İstanbul 2004
- KILINÇ, Emin. “Klasik Eğitim Kurumlarından Konya Dârü’l- Huffâzları ”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilgiler Dergisi*, 7/1, (Haziran 2008) s. 18-43
- KOMİSYON, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul 2000, s. 411
- KONYALI, İ. Hakkı. *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964
- _____. *Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Abideleri*, İstanbul 1967
- KÖPRÜLÜ, Fuad. *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1981

KUTLU, İbrahim. *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Medreseleri*, SÜSBE., Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 1992

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf. “Konya’da Hacı Ali Efendi Dârü’l-Kurrâsı ve

Vakfiyesi”, *Konya Şehrinin Fiziki ve Ekonomik Yapısı (Makaleler-I)*, Konya 2004, s. 395-422

_____. “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Etkin Rol Oynayan Konyalı İlim, Fikir ve Devlet Adamları”, *Konya Şehrinin Fiziki ve Ekonomik Yapısı (Makaleler-I)*, Konya 2004, s. 105-134

_____. “Konya Mevlânâ Dergâhı ve Türbe Hamamı”, *Konya Şehrinin Fiziki ve Ekonomik Yapısı (Makaleler-I)*, Konya 2004, s. 171-214

_____. “Konya’da Alâeddin Dârü’ş-şifâsı, Tıp Medresesi ve Mescidi.”, *Konya Şehrinin Fiziki ve Ekonomik Yapısı (Makaleler-I)*, Konya 2004, s. 423-434

_____. *Lale Devrinde Konya*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989

_____. *Konya Darülkurraları*, Konya 2014

MUŞMAL, Hüseyin. *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, SÜSBE, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2000

OĞUZOĞLU, Yusuf. *17. yüzyılda Konya Şehrindeki İdari ve Sosyal Yapılar*. Konya, Ankara 1984

_____. “Başkent Olarak Konya”, *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu 7-8 Ekim Bildiriler*, (Ed: A. Esen-H. Karpuz- O. Eravşar), s. 59-83

ORAL, M. Zeki. “Turgutoğulları, Eserleri-Vakfiyeleri”, *Vakıflar Dergisi*, 3/63, 1956

ÖNDER, Mehmet. *Konya Maarif Tarihi*, Konya 1952

_____. *Mevlana Şehri Konya*, Konya 1962

ÖZ, Mustafa. “Kurra”, *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 445-446

PAKALIN, M. Zeki. “Dârü’l-Huffaz, Dârü’l-Kurra”, *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü, I*, İstanbul 1971

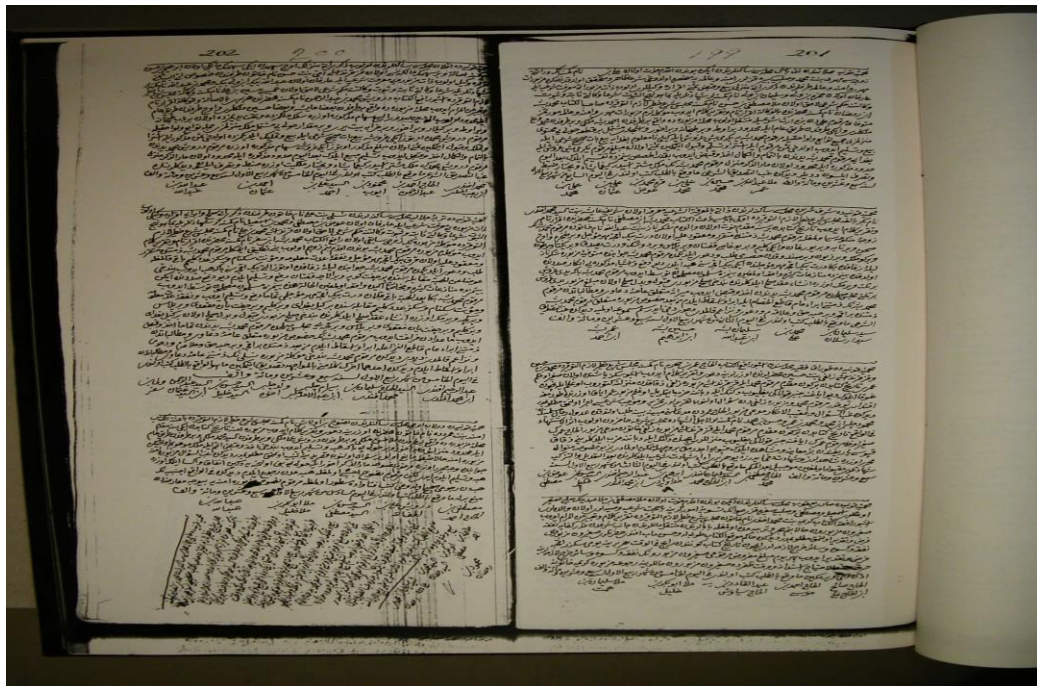
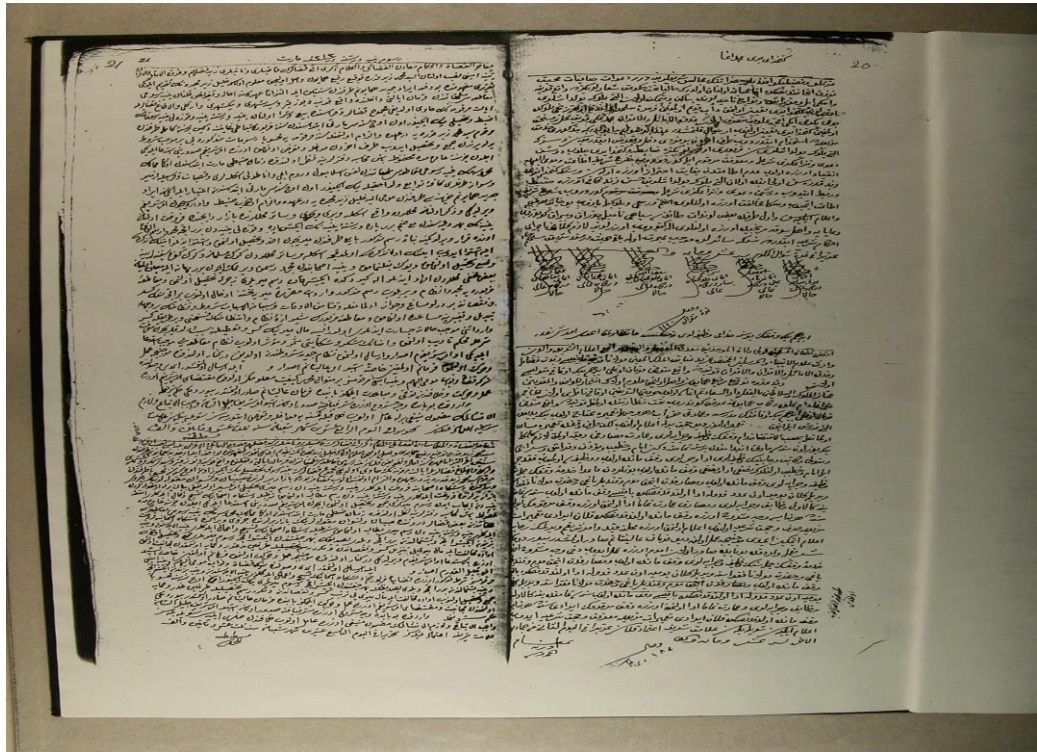
_____. “Kurrâ”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, II*, İstanbul 1971

SAKAOĞLU, Necdet. *Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul 2003

- SARI, Nil. “Mekteb-i Tıbbiye”, *DİA*, XXIX, İstanbul 1993, s. 2-5
- TANMAN, Baha. “Dârü'l-Kurra”, *DİA*, VIII, İstanbul 2002, s. 543-548
- TRABZONLU KÖSEÇ Ahmet Dede, *Et-Tuhfetü'l-Behiyye Fi't-Tarikati'l-Mevleviyye Tercümesi, Mevlevilik Adabı, Anekdotalar*, (Haz: Ali Üremiş), Ankara 2008
- TOGAN, Zeki Velidi. *Umumi Türk Tarihine Giriş, I*, İstanbul 1970
- TURAN, Osman. *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara 1988
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1965
- ÜREMİŞ, Ali. “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünni Tasavvuf Hareketleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 28, (Güz 2010), s. 259-328
- YARDIM, Ali. “Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar'da Darülhadis”, *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 529-530

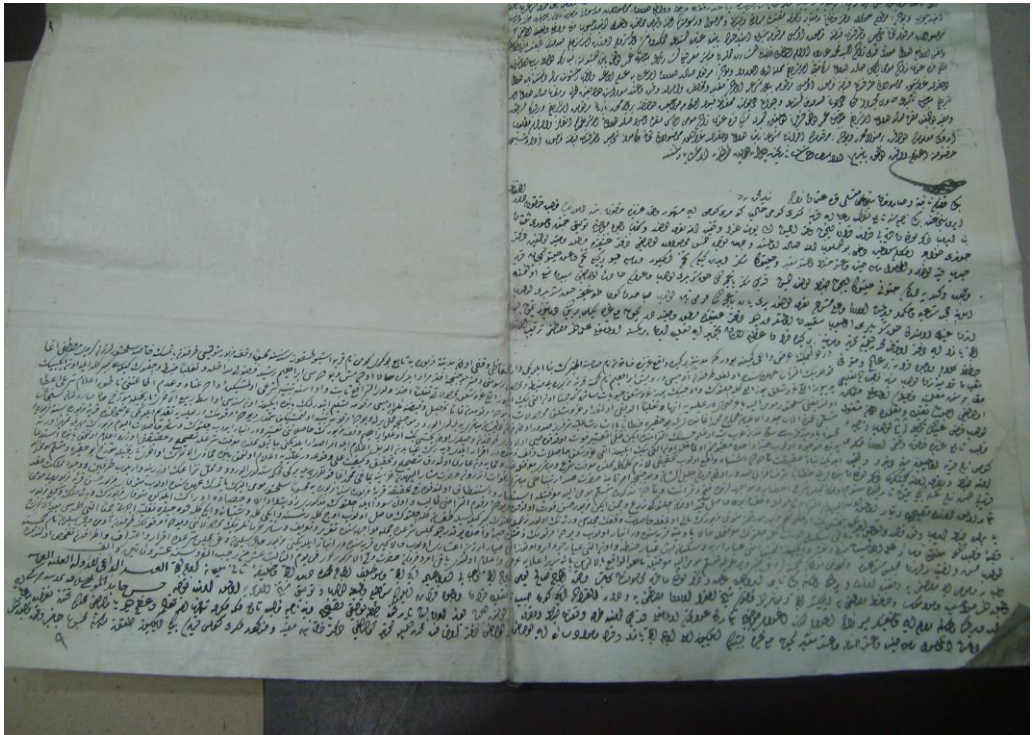
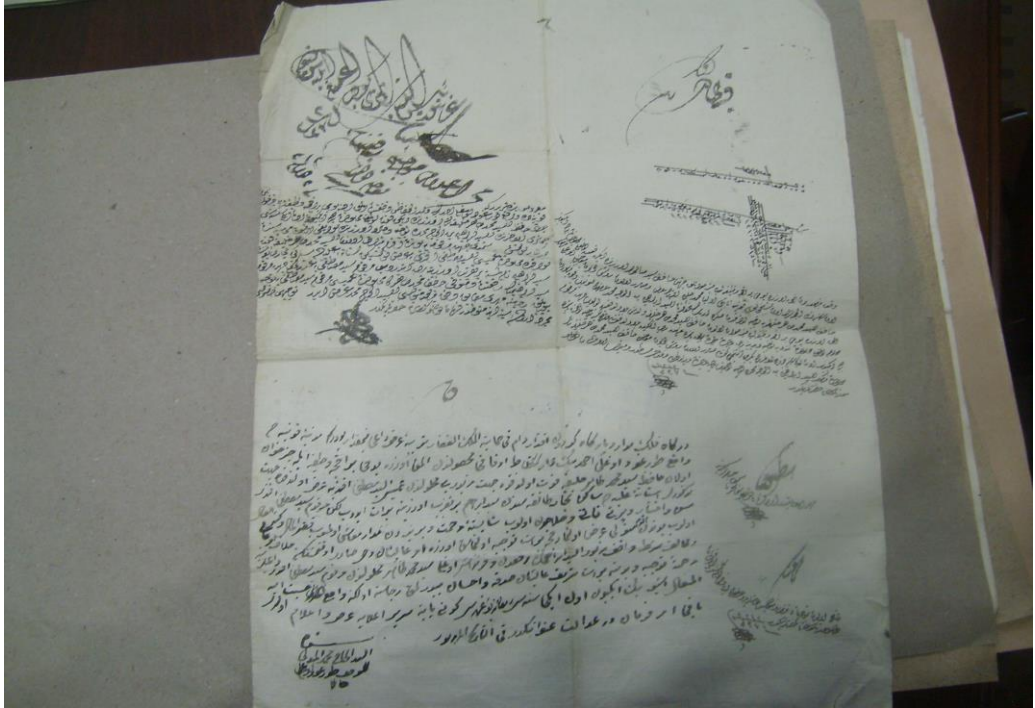
EKLER

EK-1

Konya Şer'iye Sicilleri'nden Örnekler.

EK-2

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden Örnekler.

EK-3

Hacı Ali Efendi Dârü'l-Huffâzı Günümüzde Karakol Olarak Kullanılmaktadır.

EK-4

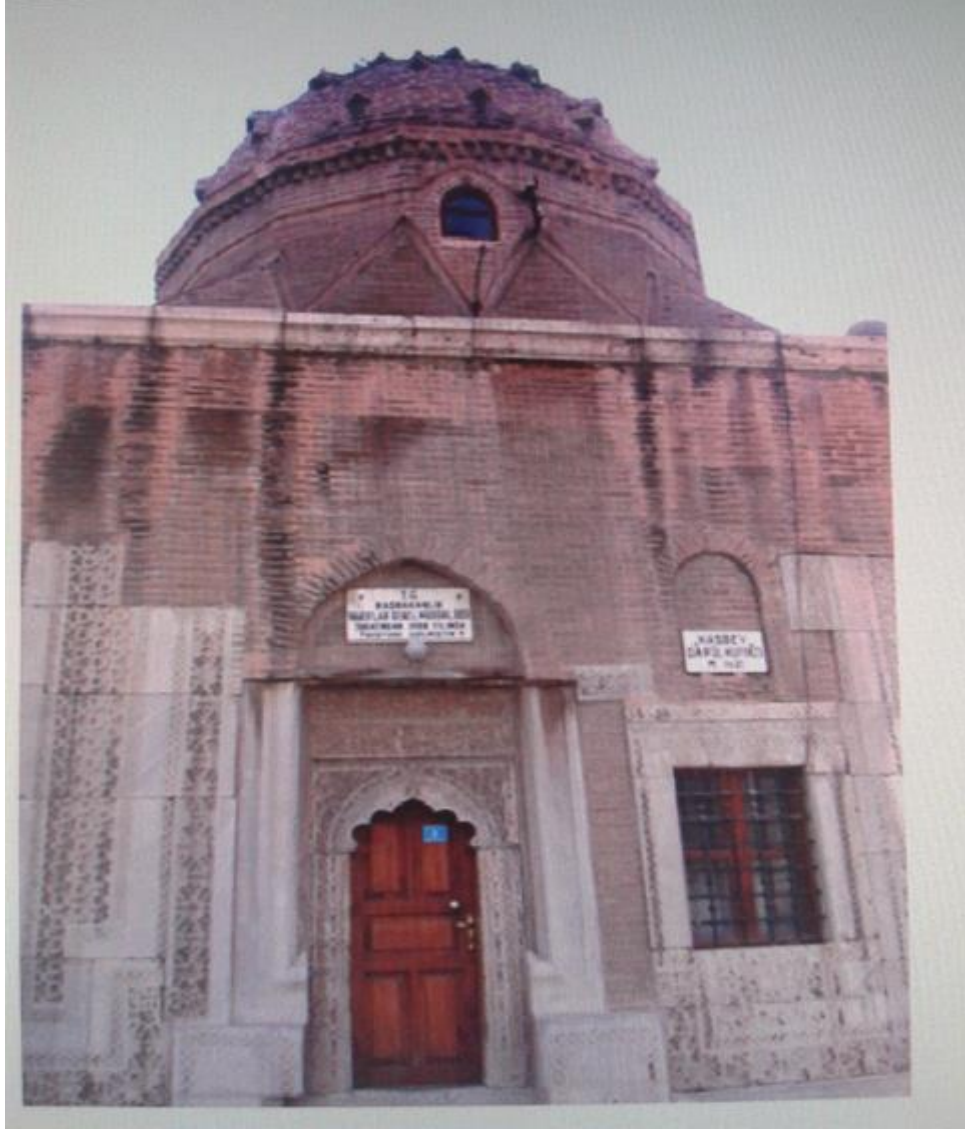
Meram Dârü'l-Huffâzî Günümüzde Mescit Olarak Kullanılmaktadır.

EK-5

Ferhuniye Dâru'l-Huffâzı Manzumesi'nin Türbe Kısmı.

EK-6

Hasbeyoglu Dârü'l-Huffâzî Günümüzde Mescit Olarak Kullanılmaktadır.